

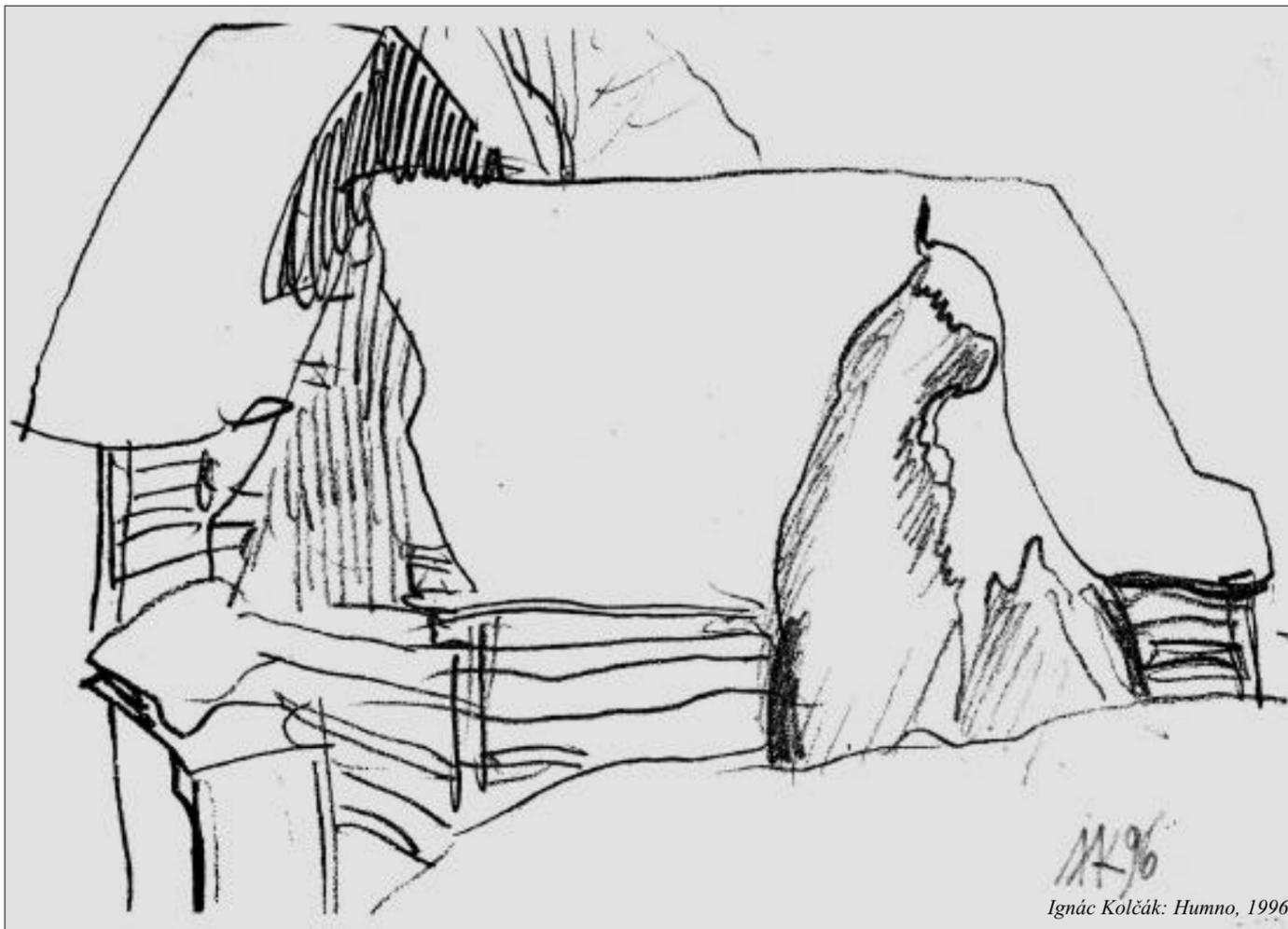
KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 4

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

20. FEBRUÁRA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Ignác Kolčák: Humno, 1996

Všadeprítomnú debatu o našich dejinách nedokáže prehlušiť ani dnešný jalovo hlučný svet. Spoza množstva rôznych, často aj protirečivých rečí, článkov, štúdií a podujatí sa snaží dostať do podoby artikulovaného slova určitý implicitný, ale už neprehliadnuteľný existenciálny postoj našej spoločnosti. Je to tichý predpoklad, že naše dejiny majú zmysel. Presvedčenie, že vo víre času sa formuje spoločenstvo, ktoré si možno ponad dlhý rad generácií privlastniť slovom „my“ a nazvať ho vlastným menom. Tento existenciálny postoj, táto vôľa byť, či stávať sa ako národ sa dnes artikuluje ako kontrast všadeprítomnej absencie zmyslu, ktorá sa zdá ako nosná idea súčasnej globalizujúcej sa civilizácie.

V konečnom dôsledku stojí v pozadí debaty o našich dejinách otázka adresovaná času. Akú povahu, akú štruktúru, koľko tvári má čas, ktorý žijeme a o ktorom nám rozprávajú historici? Alebo presnejšie, akú povahu, koľko tvári má čas, ktorý sami našimi postojmi a činmi vytvárame, čas, za ktorý sme svojim spôsobom zodpovední? Ako vlastne plynie čas? Je to nezvratný tok udalostí, o ktorom platí, že „do jednej rieky nemožno vstúpiť dvakrát“? Nie je to aj proces, ktorý má charakter trvania, proces, v ktorom sa formujú štruktúry vzdorujúce nezvratne plynúcemu času?

Zrejme treba rátať s pluralitou temporalít, s dejinami, ktoré sa odohrávajú v silovom poli rôznych časov. Veľmi zaujímavým spôsobom túto problematiku rozoberá Jean Leduc v knihe „Historici a čas“ (Kaligram, Bratislava 2005).

Zimný slnovrat

Nasledujúce riadky sú pokusom o reflexiu na túto tému.

Zimný slnovrat

Každý deň začína, každý končí. Ranné zore ho prebúdajú, večerné uspávajú. Toto každodenné divadlo sa počas roka mení. Mení sa dĺžka dňa i noci. Najkratším dňom je deň zimného slnovratu. U nás, na severnej pologuli je to 22. december. Je to čas adventu. Advent vtedy vrcholí a končí. Štruktúra tohto času nie je však všade rovnako zrejma. Jestvujú privilegované miesta, kde sa javí zvlášť zreteľne. Najzreteľ-

JÁN URBÁNEK

nejšie na severnom polárnom kruhu. Tu sa Slnko po dlhej polárnej noci iba na chvíľku ukáže nad obzorom a vzápätí zaň zapadne. Je to kozmická udalosť doslova nabitá významom a symbolikou. Odhaľuje čosi z hĺbky a tajomstva času. Čas jej prostredníctvom ukazuje dve zo svojich tvári. Sme svedkami zlomu alebo prechodu? Vidíme priepasť alebo most? Alebo sme svedkami dvoch súčasne prebiehajúcich protirečiacich si temporalít?

Nie je to však prostá hra svetiel, čo sa počas zimného slnovratu odohráva na severnom polárnom kruhu. Je to kozmická udalosť, s ktorou rezonujeme. Cítíme príbuznosť, „connaturalitatem“. Je to „teathrum mundi“, do ktorého sme vtiahnutí, hráme a žijeme ho.

(Pokračovanie na 3. strane)

Okúšam sa porozumieť politike. No darmo si lámam hlavu, vychádza mi vždy jeden a ten istý výsledok. Skupinky ctižiadostivých ľudí, ktorým sa poväčšine vidí namáhavé žiť sa poctivou prácou, zdvíhajú zo zeme opustené ideály, aby si na ne vložili nohu ako do strmeňa a vyhupli sa na chrbát neskrotného koníka moci. Len čo sa však pevnejšie usadia v sedle, zabúdajú, že nie oni nesú koňa na pleciah, podliehajú lákadlu skúsiť, čo to spôsobí, keď budú poťahovať liacami sem a tam. Skôr či neskôr táto ľubovôľa koníka omrzí - niekoľkými prudkými pohybmi svojho nepríjemného jazdca zhodí do prachu.

To sa prihodilo Mikulášovi Dzurindovi (a aby som bol spravodlivý, i mnohým iným pred ním a určite mnohým ďalším po ňom). Politik zbavený sedla sa tvári ako svätý za dedinou.

O moci

TEODOR KRIŽKA

Nohy mu ešte zo zotrvačnosti zabodávajú ostrohy do slabín pomyselného koníka, ale na koni už sedí iný jazdec.

Táto scéna by bola komická, keby nemala neblahé dôsledky. Odohráva sa totiž neustále dokola, iba v opačnom garde. Akoby neplatilo, že z chrbta koníka sa dovidí ďalej, lebo v sedle slovenskí politici spletnú. A naopak, akoby prach, do ktorého sa zrútili, mal liečebné účinky. V opozícii sa totiž všetci ako šibnutím prútika stávajú spravodliví. Už to tak vyzerať, že ideálne pre krajinu by bolo, keby nikdy nevládla vláda, ale opozícia. Lenže má to jeden háčik. Nič také sa prosto uskutočniť nedá. Vláda opozície jednoducho neexistuje. A keby aj existovala, určite by to bol unikát hodný zápisu do Guinnessovej knihy kuriozít.

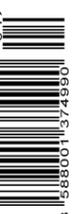
A predsa sa o takýto unikát Mikuláš Dzurinda pokúša. Čo mu aj zostáva, keď si vládna koalícia zobrala na mušku preskúmať privatizáciu strategických podnikov. Nedobre sa počúva, že ten zážrak nebývalého politického úspechu Dzurindovej vlády, tak vehementne potvrdzovaný západným mediálnym i politickým zahraničím, bol jednoduchým trikom. V čom tento kúzelnický trik spočíval, to vie i malé dieťa. Išlo o lacný výpredaj najmä kľúčového energetického priemyslu.

Ukazuje sa, že za normálnych okolností by sa každý takýto „trik“ považoval za vlastizradný. Ale kedy nastanú takéto „normálne“ okolnosti? Až geopoliticky zvíťazí iná mocnosť, ktorá bude chcieť potlačiť prívržencov mocenskej výlučnosti USA? Budú to okolnosti ešte normálne? Alebo to bude iba zásterka na nový, nemenej vlastizradný kúzelnický trik?

Slovensko sa potáca ako šalupa na vlnách rozbúreného mora. Namiesto toho, aby jej pasažieri spojili sily, lebo loď i jej osud majú spoločné, bezhlavo sa rujú o kormidlo. Každý vodič automobilu vie, čo znamená prudko zvráť volantom raz doprava, raz doľava. Auto sa prevrhne na strechu, minimálne však na ceste spôsobí kolíznú situáciu. A predsa, ako sa zdá, spor uprostred slovenskej politickej scény je fatálny.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Stáročia pod cudzou nadvládou, tu-reckou a rakúsko-uhorskou, Srbi a Slováci jedni v druhých spoznali spojencov a priateľov, na ktorých sa možno spoľahnúť v boji za národné oslobodenie, rozvíjanie svojho národného jazyka, autonómnej kultúry a budovanie vlastného štátu. Národné spojenectvo a kultúrno-literárna blízkosť medzi našimi národmi boli výrazné predovšetkým v druhej polovici osemnásteho, počas celého devätnásteho a do prvej polovice dvadsiateho storočia. Ako známy srbský historik Nikola Radojčić hovoril: „Slováci vchádzali do života Srbov v Uhorsku prostredníctvom školských a politických vzťahov. Celkom presne bolo cítiť, že sa Srbi v prácach, pre ktoré ešte nemali vzdelaných ľudí, mohli práve na nich najviac spoľahnúť.“

Predtým boli tieto vzťahy a styky vo väčšej miere spontánne a individuálne. Neskôr boli dirigované ideologicky. Po druhej svetovej vojne oba národy potlačili svoju národnú svojbytnosť a bohatú národnú kultúru na úkor socialisticko-komunistickej ideológie, ktorá vnucovala ideu internacionalizmu a v súlade s tým aj znehodnocovala vlastné dejiny a tradíciu. Takže kultúrno-literárne styky museli byť ideologicky vhodné a tým aj neutentické.

Národnú tradíciu, národné dejiny, vlastnú kultúru, jazyk a vieru v budúcnosť potrebujeme pre orientáciu v súčasnom uniformnom a „lahostajnom“ svete. Sú to hodnoty moderny, v ktorých srbská spoločnosť v najväčšej miere žije aj dnes. Žiaľ, v postmodernej západnej spoločnosti sa dávno minuli. Predstavujú pre ňu anachronizmus, aj keď sú pre človeka primeranejšie, ako hodnoty, ktoré

vytvorila - masová ľahostajnosť, pocit nudného opakovania, prešľapovanie na mieste, banálnosť inovácie, rozštiepenosť budúcnosti a pokroku a tak ďalej.

Súčasný francúzsky filozof z Grenoblu, Gilles Lipovetsky, ešte v roku 1983 predvídal vyčerpanosť postmodernej paradigmy, koniec takej západnej civilizácie, ktorú ona logikou vlastného vnútorného rozvoja aj vytvorila: „Od veľkých moderných pilierov, revolúcie,

Čas pre novú slovanskú vzájomnosť

disciplíny, svetskosti, avantgardy sa upustilo v dôsledku hedonistickej personalizácie (telesného egoizmu, užívania si života). Technický a vedecký optimizmus upadol, keďže početné objavy boli sprevádzané hyperzobrovaním blokov, ničením životného prostredia, zvýšenou osamelosťou jednotlivca. Už ani jedna politická ideológia nedokáže zapáliť dav, v postmodernej spoločnosti už nie sú idoly, ani tabu, nejstúva už ani víťazoslávny obraz o samom sebe, nejstúva jediný projekt, ktorý dokáže zmobilizovať. Odtiaľ nás determinuje prázdnota, je to prázdnota zbavená tragickosti a apokalyptiky.“

Ak sme si vedomí, že cesta, ktorou kráčajú iní, je zahmlená, či nie je potom lepšie vrátiť sa na „poľnú cestu“ z rodiča a k starým hodnotám? A najmä vo svete, ktorý neuznáva právo na odlišnosť, aby sme nezostali, kantovsky po-

vedané, v „samoohnutej nezrelosti“ a tak sa dožili konca vlastných dejín?

Keďže súčasná idea a prax globalizácie sú svetové procesy, dnes sa nastoľuje otázka, ako sa k nim má stavať naša kultúra. Ak sa tento svetový proces nekriticky prijíma, jestvuje nebezpečenstvo znehodnotenia národnej subjektivity (jazyka, tradície, viery, národnej literatúry), bez ktorej nejstúva tvorba šitá na mieru človeka, lebo tvorba vyplýva z rozlič-

nosti. Ak sa k tomu pridá kultúrny hegemonizmus, v ktorom tzv. veľké kultúry (dnes je to jedna, západoeurópska) úplne potláčajú tzv. malé, alebo im slúžia len ako „poznámky pod čiarou“, dostávame sa do situácie, v ktorej sa Babylonská veža znova stavia pred našimi očami.

Nedávna dejinná skúsenosť nás učí o tom, k čomu vedie nekritické prijímanie jedného epochálneho hnutia – socializmu ako svetového procesu: k potláčaniu subjektívnych síl v prospech kolektivismu, aby neskoršie vysvitlo, že ten nemôže existovať sám osebe. Výsledkom je jeho pád a rozklad takéhoto spoločenstva. Na druhej strane, neprijímanie tohto procesu vedie k úplnej izolácii, ktorá sa predstavuje ako samoizolácia a ktorá zase vedie k slabnutiu duchovno-kultúrnej tvorivosti, lebo bez kontaktov s inými upadá do kultúrnej sebestačnosti a podozrivého mesianizmu.

Jednou z možných ciest, ktorá by neriešila túto špekulatívnu dilemu, ale naopak, veľmi reálne nebezpečenstvo pre existenciu tak našej minulosti, ako aj nejestej budúcnosti, by mohla byť i cesta slovanskej vzájomnosti. Aj keď sa táto cesta môže podobáť dejinnému prežitku, či neoromantickému omylu, nebude od veci pripomenúť, že sa dejiny nekončia ani 20. storočím, ani atlantickou kultúrou. Doterajšie dejiny svedčia o striedaní rôznych civilizácií a tá slovanská, podľa Špenglerovej periodizácie, ani dodnes nedosiahla svoj vrchol.

Idea slovanskej vzájomnosti, aj napriek mnohým prekážkam, nie je abstraktným heslom. Slovanské styky sú prítomné dodnes: slavistické snemy a spolupráca slavistov, filmové a hudobné festivaly slovanských a pravoslávnych krajín, vzájomné návštevy folklórnych súborov, návštevy cirkevných spevokolov, spolupráca srbských a ruských intelektuálov. Najmenšia spolupráca je v knižnej oblasti, keďže sa veľmi málo a vzájomne prekladajú diela, hoci je to jedna z najdôležitejších oblastí. Ale, predsa, všetky dvere k oživeniu slovanskej vzájomnosti nie sú zatvorené.

Spolupráca a slovanská vzájomnosť, ktorú Srbi a Slováci, a medzi nimi najmä Vuk, Njegoš a Branko na jednej strane a na druhej Šafárik, Kollár a Štúr - uskutočňovali v prvej polovici devätnásteho storočia, môže byť správnym a dobrým smerom, ako je možné dnes rozvíjať duchovno-kultúrnu spoluprácu našich národov, aby sme neskončili v západnom duchovnom zapadákovu.

NEBOJŠA KUZMANOVIČ,
srbský knihovec, literár a filozof

O moci

(Dokončenie z 1. strany)

Vedie sa od novembra 1989, ak si odmyslíme všetky dejinné zvraty pred ním, len argumenty sa menia. Vždy ktosi polarizuje spoločnosť na dva nezmeriteľné tábory a napína strunu až na hranu občianskeho konfliktu. Vonkoncom pritom neteší vedomie, že sa tak nedeje iba u nás, ale aj v okolitých štátoch. Veď čo iné sa odohráva v Česku? Rovnaký zápas, len v opačnom garde. A vždy ktosi čosi ponúka za podporu odkiaľsi z mocenského centra. Bažiaci po moci za prisľub lojalitu s tými mocnými žiada právo vykonať spravodlivú (!) či dokonca nespravodlivú pomstu na domácom nepriateľovi a nazvať túto mocenskú svojvlú aktom práva a historického pokroku.

Takýto je osud malých národov? Ruvať sa o korisť ako hyeny a prisť o ňu, až vyhladnú levy? Naivný človek, za akého sa v týchto nepekých súvislostiach nehanbím považovať, by predpokladal, že našou povinnosťou je hľadať východisko z tohto fatalizmu. Ale nie, my s každou novou mocou, s každou novou ideológiou znova a znova súdime a odsudzujeme sami seba.

Aký nesmierny, absolútny je i v týchto súvislostiach výrok Ježiša Krista: „Moje kráľovstvo nie je z tohto sveta“. Presvedčam sa o jeho nepozemskej genialite dennodenne. Lebo vidím, že dobro svetských síl je často iba mimikri bažiacich po moci. Západ bol donútený správať sa demokraticky v bipolárnom usporiadaní sveta, aby sa stal lepšou alternatívou ako tyrania, do ktorej upadol komunizmus. Ako vidíme, v monopolárnom svete to už dávno neplatí. I demokracia, ak nemá čo i len horšiu alternatívu, sa má sklona správať totalitárne. Kdesi na internete som čítal smutnovtipný bonmot: „Buďte milí na USA, inak do vašej krajiny prinesú demokraciu...“

TEODOR KRÍŽKA

Počas najbližších mesiacov sa má dostať na verejnosť za veľkej slávy kniha Dana Browna (pochybného autora paškvilu DaVinciho kód) pod tajomným názvom „Šalamúnov kľúč“. Táto kniha podporovaná silami zo zákulisia moci, ako tomu bolo aj v prípade Brownovej prvej zlátniny pred dvoch rokov, má prevkypiť svet tajomstvom, ktoré sa po stáročiach dostane do povedomia ľudstva. Pán Michael Brown dúfa, že tentoraz jeho menovec neprinesie klamstvo a falšovanie histórie, ako v minulom dobrodružstve, ktoré mu vyneslo 52 miliónov dolárov. Kniha má odhaliť, čo bolo údajne stáročia utajované a zakazované, teda slobodomurárstvo. Podľa autora templári sa nemajú čo skrývať, lebo majú vysoko humanitný program. Konečne sa ľudstvo dozvie to, čo malo vedieť dôkladne pred viac ako 200 rokmi, pravda, ak autor odhalí všetko. Čo možno očakávať od tých, ktorí nemali odvahu povedať otvorene to, prečo sa schovávali vyše dve storočia?

Kniha má presvedčiť verejnosť, že hlavné mesto USA Washington bolo vybudované v intenciiach slobodomurárskych symbolov geometrie, numerológie a ostanej tajnej znakovológie templárov. Pozrite sa lepšie na Washington z viacej perspektívy. Už Kapitól je poznačený obdĺžnikovým a štvorcovým členením. Kompas - znak templárov nechýba v záhradách mesta, čo je sotva viditeľné návštevníkovi pri prechádzkach mestom. Znamená to, že plán budúcnosti vplyvu slobodomurárov siaha až do doby objavenia Ameriky? Alebo žeby to všetko bola náhoda?

Sám Washington si naliehal, že Kapitól musí byť architektonicky stvárnený v štvorcovom geometrickom tvare. Takto dve charakteristiky sú zviazané navzájom: Linkolnov Memorál a Kapitól spolu s múrmi Bieleho domu a Jeffersonovho Memorálu. V centre sa vypína Washington Monument - mohutný biely kamenný obelisk, ktorého rozmery sú 555 lakťov výšky a 55 lakťov šírky. Číslo 5 reprezentuje 5 rádo architektúry, ktoré templári považovali za geometrické hodnoty ich najvyššieho Geometra, Majstra vesmíru alebo princa tohto sveta. Nie Boha! Vo vnútri Kapitolu leží základný kameň, ktorý osobne kladol zakladateľ štátu George Washington, oblečený v zástere za rituálu slobodomurárov roku 1793.

Aký dosah mal zakladateľ štátu a

Šalamúnov kľúč

ďalší politici na chod a osud štátu? Jeden vplyv tam iste bol. Väčšina vedúcich politikov, sudcov, profesorov, hercov, učiteľov a pod. boli členovia slobodomurárskych lóží, aj keď súčasne boli kresťanmi. Čo viac prevládalo, vie iba Boh sám. Okrem Washingtona to bol James Madison, Benjamin Franklin ako aj architekt Bieleho domu James Hoban. Zoznam narástol z desiatok zakladateľov na tisíce počas Občianskej vojny a na milióny do dnešných dní! Mená prezidentov Gerald Ford, George Bush starší, mladší, Bill Clinton, ktorý bol členom skupiny DeMoley už v 15 rokoch života, ďalej Hary Truman, Roosevelt, herec John Wayne, spisovateľ John Steinbeck atd. Neznamená to, že členstvo v lóžach dáva zvláštne výhody štúpencom v politike, hospodárskom, bankovníctve, súdnom a inom postavení? Slobodomurári to síce popierajú, ale prax dokazuje úplný opak. Členovia, ktorí odskočili z lóží uvádzajú ponížujúce rituály pristupujúcich členov, ktorí musia šliapať po figurine pápeža, skúsky v stave nahoty, výsmech z náboženských úkonov. Kto sa nad tým pozastaví alebo otáľa, postupuje do ďalších opravných skúšok. Vtedy zvyčajne nastáva odchod aplikantov s prisľubom prísneho mlčania a s dôsledkami, ak oboznáma verejnosť o rituáli.

Neustále dokazovanie slobodomurárov, že veria v Boha, je divné aj v tom, že Ježiš Kristus sa u nich nikdy nespomenie a už vôbec nie Panna Mária alebo Biblia ako taká. Ich viera v boha vesmíru sa viaže na božstvá Egypta, Babylonu a iných predkresťanských spiritualít. Ich neoddeliteľným znakom je animozita voči morálke, voči súradniciam spoločenského poriadku, a predovšetkým pravdu, lásku, obetavosť berú iba relatívne. Suverenita štátu, manželstvo, rodina sú pre nich hodnoty ich osobného ľubovoľného postoja, bez akéhokoľvek ľudského či spoločenského poriadku či nariadenia.

Pred viac ako pol storočím začali sa vytvárať spoločnosti v spojitosti alebo v nadväznosti na templárov, ktoré časom nadobudli značné finančné prostriedky. Skupina si pridružila novú skupinu ešte vplyvnejšiu, pôsobiacu nielen národne, ale medzinárodne. Ich vplyvom sa

roztopili ľady studenej vojny. Zo súperov sa stali spojenci a zo spojencov partneri na budovaní globalizácii sveta. Nič oficiálne, bez volieb na svoje postavenia, bez súhlasov oficiálnych svetových spoločenstiev, bez diskusií či demokratického schvaľovania. A tento fakt svet nemôže zanedbať, tobôž slepo prijať.

Keď namietame slobodomurárom, že pripravujú v pozadí ovládanie sveta, smejú sa, že to sú vymyslené fámy. Ale nevedia vysvetliť, prečo sú v čele dnes už medzinárodných spoločenstiev ako Builderbergov klub, do ktorého patria svetové politické špičky rozličných skupín, kedy si voči sebe takých antagonistických? Táto medzinárodná skupina sa raz ročne stretáva zvyčajne na európskej pôde. Ďalej je to Club of Rome (Rímsky klub), globálny Think Tank klub s prísnyimi strážami okolo palácov a pod. V Kalifornii existuje už historický klub Bohemian Grove s tromi tisícami členov, všetko s vysokými pozíciami v politike, bankovníctve, kultúre a médiách. Taktiež Koncil zahraničných vzťahov (CFR) združujúci vybraných členov elity, ktorá silno ovplyvňuje riadenie svetovej politiky. Nehovoríme, že ide o konšpiráciu, ale! Prečo nie je demokratická spoločnosť informovaná o ich rokovaniach a záveroch? Prečo policajné alebo vojenské služby počas týchto stretnutí (platených z verejných daní) totálne blokujú médiá?

A tak je načase, aby to prišlo na pretras. Prinesie kniha Dana Browna aspoň potrebnú diskusiu?

Ako vieme, Builderbergovci na svoje zhromaždenia pozývajú vyše 120 korporácií sveta s obrovskými finančnými prínosmi. A preto korporácie často majú väčšiu moc ako suverénne štáty, ktoré im musia často ustúpiť. A znova, „prečo tlač, televízia neprinesú čo len súhrn bodov, ktoré sa prejednávajú?”

Táto skupina má silný vplyv na mohutnú bankovní (doteraz) nedotknutelnú generalitu „Federal Reserve“, Centrálnu banku, Bank of England, World Bank, Internationálny Monetárny Bank. Kto dal tomuto svetovému klubu takú moc, že dáva jedy direktívy cudzím svetovým bankám?

Istý pán Daniel Estulin mal to šťastie, že sa dostal ako študent k arzenálu

správ a fotografií zvnútra zhromaždení Builderbergovcov. V knihe sotva dostupnej „Skutočná pravda Skupiny Builderbergovcov“ 340 str. a so zoznamom aspoň 300 účastníkov výročného zasadania v Istambule (31. mája – 3. júna 2007) a veľa mien i okolo 200 fotografií mapujúcich podobné stretnutia od r.1954 v Oosterbeeku (Holandsko). Táto obrovská, svetu dikujúca zákulínska organizácia má už tajnú svetovú vládu, ktorá podniká kroky v tajnosti, aby mohla vystúpiť s otvoreným ohlásením svojho globálneho pôsobenia. Jej prvý krok má byť ohlásenie hegemonie vo svete na príklade Euroázie. Vláda svetoglobálu bude chránená Svetovou políciou a Jednotnou svetovou armádou, financovanou Svetovou bankou. Mikročipy budú postupne zavádzané na všetky tovary a pre každého jednotlivca. Najprv to bude dobrovoľne a potom donútením. Obrovský počítač je už ustanovený v Belgicku. Ten bude sledovať pohyb ľudí, áut, tovaru, zvierat a financií. Začalo to tvrdním, že treba strážiť deti, zvieratá, vozidlá. Globalisti cez svoje médiá začnú s panikou ukradnutých platobných kariet, Master kariet a s tým spojených miliardových škôd. A teda v „prospech občana“ - treba mu implantovať čip pod kožu.

K tomu bola vytvorená tzv. Trilaterálna komisia na čele s miliardárom Davidom Rockefellerom, hlavným účastníkom Svetovej globalizácie a Henrym Kissingerom, architektom Bilderbergovcov. Súčasne sa opäť v tajnosti pripravuje spojenie Severnej Ameriky do celku Mexika, USA a Kanady. Opäť bez akéhokoľvek konsenzu občanov alebo politikov.

Opäť paranoja? Sotva. Počas posledných 10 rokov sa za neprítomnosti občanov ohraničili obrovské priestory vysokým platom v programe iluminátov (osvietencov), kde sú množstvá čiernych helikoptér, ktoré patria civilným gardám, spolu s množstvom ťažkých vozidiel, autobusov a primitívnych barakov pre budúcich väzňov. A to ako v USA, tak aj v Kanade a Mexiku. Pre koho?

Prečo nedostali občania vysvetlenie, pre koho sa to buduje, keď je to za ich dane?

HENRY KOMMA

(Dokončenie z 1. strany)

Nie je tento tak podivne dvojitvári čas, zviditeľnený v kozmickej udalosti zimného slnovratu, štruktúrálny podobný nielen s časom osobnej existencie, ale aj s časom dejín? Nie je možné dívať sa optikou zimného slnovratu aj na dejiny a sledovať, ako sa na pozadí nezvratne plynúceho času formuje trvanie? Možno má pravdu H. Marrou, keď vraví o „Triptychu dejín“ (Teológia dejín, Dobrá kniha, Trnava 1997). O súčasnosti časov, o prieniku minulosti, prítomnosti a budúcnosti hovorí veľmi často v rôznych súvislostiach J. Ratzinger (Benedikt XVI) v knihe „Ježiš nazaretský“ (Dobrá kniha, Trnava 2007). H. Bergson hovorí o čírom či skutočnom trvaní (durée réelle) v súvislosti s organizovaním stavov vedomia. Je to proces, v ktorom jednotlivé, diskkrétne vnemy sú pamäťou zjednocované do zmysluplného celku. V živote národa sa môže diať niečo podobné. V jeho pamäti môže dochádzať ku kontrakcii jednotlivých udalostí do celku, v ktorom minulosť, prítomnosť a budúcnosť národa sú súčasné, trvajú.

Odviata vetrom

„Odviata vetrom“, pekný názov peknej knihy Margaret Mitchellovej. Rozpráva o tom, ako kultúra a civilizácia južných štátov dnešných USA odišla v 19. storočí vo vojne juhu proti severu do minulosti. Odviata vetrom je univerzálna téma, univerzálna skúsenosť. Vietor veje a odvieva nepretržite a všade. „Úpadok a zánik rímskej ríše“ od E. Gibbona, „Jeseň stredoveku“ od J. Huizinga, „Koniec novoveku“ od R. Guardiniho, „Svet večerajška“ od Š. Zweiga, to je len niekoľko náhodne vybraných orientačných bodov na ceste, kade vial onen vietor, zanechávajú po sebe púšť a strniská. Je to aktualizovaný, znova a znova prerozprávaný prastarý germánsky mýtus o súmraku bohov (Gotterdämmerung). V knihách písaných v atmosfére súmraku vždy však cítiť aj určitú nostalgiu. Neurčitý, ale silný ambivalentný pocit, ktorý v nás vyvolávajú ruiny.

Odviata vetrom. Aj u nás na Slovensku veje. Silne a odnepamätí. Veľkú Moravu bolo treba vykopať. Žiadne budovy, hrady, kostoly, mestá. Iba pôdorysy, zvyšky základov skryté pod zemou. Nepoznáme hroby, nieto ešte tváre našich predkov. Ba aj na mená Pribina, Rastislav, Svätopluk, Cyril, Metod sme takmer zabudli. Bolo treba storočia „tvrdošijného spomínania“, aby ich definitívne neodvial čas. K obrazu našej krajiny patria početné siluety stredovekých hradov. Pravda zrúcaných. Nie je tých ruín okolo nás akosi priveľa? K tomuto obrazu patria i prázdne miesta po stratených slovenských pokladoch, tak dôsledne zmapované v dvojdielnej knihe Milana Vároša (Stratené slovenské poklady, Matica slovenská 2006, 2007). To by bola galéria! Galéria plná tieňov neprítomných, chýbajúcich exponátov. Várošova kniha patrí k tým významným knihám, ktoré nemajú byť uložené kdesi v knižnici, ale majú ležať otvorené na stole, aby nám každý deň pripomínali vietor, ktorý u nás vial a veje. Nie sú totiž iba umelecké diela, ktoré boli v prúde nezvratného času kamsi odviata. Boli to aj zástupy Slovákov, ktorých z domova vyhnala a vyháňa nepriazeň osudu.

Nechýbalo veľa a bolo by nám odvialo aj náš jazyk. Slovenskú reč spolu s našim menom. Pamäť nášho národa je neustále vystavená silnému vetru. Z mnohých hláv ju už vyfúklo. U iných sa scvrkla do záznamov bývalej ŠTB. Všade naokolo staré i nové polomy, pustatiny, strniská či zrú-

caniny. Všade staré i nové stopy po nezvratne plynúcom čase.

Tento vietor dnes veje tak silne, že dokonca aj brak ho vníma a reaguje naň. Záplava hororov, katastrofických scenárov vo filmoch, televízii, na CD nosičoch, v knihách a časopisoch nemôže byť náhodná, nemôže byť bez zmyslu. Očividná, do neba volajúca tuposť, ktorou

sú vo veľkej väčšine prešpikované, by nemala prehlušiť spodný tón, ktorý tam kdesi možno aj je. Akási nádej, očakávanie vetra, ktorý odveje dnešný bizarný svet nenávratne do minulosti. Konečne koniec, „apokalypsa now“.

Nezvratný čas nemožno spochybniť. Je to objektívny proces, do ktorého sme ponorení, ktorým sme nesení. Všade cítiť, ako vanie. To však neznamená, že tento čas, takí podobný vetru, je jedinou tvárou času. Náznačujú to stopy, ktoré zanecháva. Tieto stopy možno totiž interpretovať rôzne. Možno za nimi tušiť pluralitu temporalít.

Ktosi povedal, že dejiny sú vyláďené diablom zničenými hodnotami. Sotva možno o tom pochybovať. No je to iba jedna z možností. Možností, ako rozumieť stopám po nezvratne plynúcom čase je viac. Hľadiac do temných hĺbok dejín sme často náchylní vidieť všade strniská, ale plné stodoly minulosti nevidíme. Obklopení ruinami nevidíme, ako často iba ruiny otvárajú výhľad na nebo. Tieto dva pohľady na dejiny uvádza V. E. Frankl (Trpiaci človek, Lúč Bratislava 2007). Vúle ke smyslu, Cesta, Brno 1994).

S nezvratným časom však možno mať i ďalšiu skúsenosť. Akoby bolo čosi z pravdy na alegorickom obraze od N. Poussina „Čas chráni pravdu“. Monštruózne impéria, ktoré po mnohých stránkach boli doslova stelesnením zla, sa so železnou pravidelnosťou prepadávali do minulosti, do nenávratna. Hoci boli komponované „na večné časy“, vzal ich čert a dobre urobil. Ich ruiny otvárajú nové, netušené obzory. O túto možnosť sa asi opiera skrytá nádej v dnešných tak populárnych a všadeprítomných hororoch a thrilleroch. Nádej, že sa to znova stane, že aj zlo dnešného sveta vezme čert. Vezme, ale skutočný – v hororoch neprítomný – strach ide z pridanej hodnoty, ktorú si k tomu pribalí.

Hoci má nezvratný čas veľa tvárí, hoci dejinami veje rôzne vetry, mnohotvárnosť času tým nie je vyčerpaná. Jestvuje aj trvanie podobný čas, ktorý sa ako záblesk na chvíľu zviditeľnil v kozmickej udalosti zimného slnovra-

usporadúva čas okolo posvätného kolu, iný okolo vrchu, hradu, svätyne, mesta, národa a pod. Jeden to robí menšou, iný väčšou silou. Celý nezvratný čas od počiatku až po koniec bol usporiadaný okolo betlehemskej stajne za onoho času, za onoho zimného slnovratu. Ňou bol udaný nultý referenčný bod, do ktorého ústi minulosť a z ktorého budúcnosť vychádza. Obe súčasné, obe touto udalosťou premostené.

Každá periodizácia dejín – bez periodizácie dejiny nemožno písať – je pokusom identifikovať zakladateľské činy, ktoré ako míľniky vyznačujú cestu, ktorou sa

Boli viac alebo menej kontrolované touto trojčlennou priestorovou štruktúrou. Spoločné európske dejiny inak plynuli v nemeckom priestore a inak v priestore slovanskom. A celkom inak plynuli vo zvláštnom priestore, na rovinách okolo Dunaja a Tisy. Tento priestor neustále lákal nomádske národy z východu, pretože sa svojimi geoeologickými vlastnosťami značne podobal východným stepiam. Z Bratislavského hradu vidno miesto, kde sa stýkajú hranice Slovenska, Rakúska a Maďarska. Tento hraničný kameň je svedkom, ako dávna udalosť, dávny zakladateľský čin pretrvávajú do dnešných čias.

Samo nemožno predvídať osudy svojho činu. Nevidel do ďalekej budúcnosti, či dokonca až do našich čias. My však v spätnom pohľade, ktorý podľa J. Quittona umožňuje čítať zmysel dejín, poznáme budúcnosť tohto dávnominulého zakladateľského činu. Zároveň nám tento spätný pohľad ukazuje až kam siahajú naše korene, tušíme prítomnosť dávnej minulosti. Minulosť a prítomnosť sa prelínajú, sú akoby súčasné. Samova ríša bola zárodkom. Načrtla základné kontúry budúceho domu, ktorý bolo treba ďalej kultivovať, naznačené artikulovať do jasného tvaru.

Pribinovo kostolík v Nitre, most i hranica. Pribuznosť i rozdiel, ktorými sa nitrianske kniežatstvo vykryštalizovalo do jasnejšieho tvaru. Most do kresťanskej Európy, hranica, odstup od poľanstva. Proces rastu pokračoval. Rastislav sa obrátil na byzantského cisára Michala III. Žiadal ho o učiteľa, „ktorý by nám v našom jazyku pravú vieru kresťanskú vysvetlil“. Ďalší most a hranica, opäť vyjadrenie pribuznosti i rozdielu. Žiadal o učiteľa, ktorý nevyučuje v cudzej reči, ale v reči našej. Rastislav sa tak vymedzil voči kultúrnemu okruhu, ktorý reprezentovala franská ríša, dovolávajúc sa zároveň príslušnosti k slovanstvu. Odpoveďou na Rastislavovu žiadosť bola misia Cyrila a Metoda. Nikto so súčasníkov nemožno do „onoho času“ (in illo tempore) tušiť dosah tohto zakladateľského činu. Spätný pohľad však vidí viac. Dnes vieme – Cyril s Metodom to nemohli ani tušiť – že to k nám vtedy prichádzali patróni Európy, ktorá má – ak chce prežiť – dýchať dvomi pľúcami. Dnes vieme, že takto začala dýchať práve tu u nás. Vieme, že sa takto nadýchla v našom jazyku. Zakladateľský čin, ktorý je jasne viditeľný iba v zdvojenom svetle. Spätný pohľad nám umožní spoznať budúcnosť tohto dávnominulého činu a zároveň uvidieť aj prítomnosť minulosti, jej zmysel a hĺbku. Zazrieť tak aspoň siluetu skutočného trvania. Trvania vyjadreného a potvrdeného vo vyhlásení slovenskej cirkevnej provincie v roku 1977 a v preambule Ústavy Slovenskej republiky, ktorá sa odvoláva na cyrilometodské dedičstvo.

Je to určité zavŕšenie našich dejín. Nie je to však koniec debaty o nich, ale zároveň jej nový začiatok. Debata neskončila, ale znova začala. Stará téma bola otvorená v novom rámci, v rámci novej provincie a nového štátu. Čo sa teraz vlastne vyslovovanom termíne „cyrilo-metodské dedičstvo“? Čo tento výraz znamená, ak je teraz chápaný ako „raison d'être“ nášho národného bytia? Dokážeme naše dejiny vidieť osvetlené svetlom odchádzajúcich i prichádzajúcich dní a čítať ich ako tisíc rokov neprestávajúcu dialóg generácií otcov a generácií synov o svojom dedičstve? Dokážeme v toku nezvratného času dejín rozoznať siluetu toho, čo trvá a čo môžeme nazvať našim vlastným menom?

JÁN URBÁNEK
Kresba: Andrej Mišanek

Zimný slnovrat

tu a ktorý je neodmysliteľnou súčasťou dejín.

Míľniky

Jestvujú udalosti, ktoré ako oblúk mosta premostujú priepasť medzi minulosťou a budúcnosťou. Dejiny sú plné ľudských činov, ktoré väčšou alebo menšou silou menia skupenstvo nezvratne plynúceho času. Dejiny sú plné mostov, ktoré sú stále osvetlené zorama odchádzajúcich a aj prichádzajúcich dní.

M. Eliade (Mýtus o večnom návratu, Oikúmené, Praha 1993, Posvätné a profánné, Česká kresťanská akadémia, Praha 1994) opisuje takúto udalosť, takýto čin. Je to archetypálne gesto, ktorým sa asi začali dejiny. Gesto ako výraz prvotného ľudského vzdoru voči nezmyselnému, všadeprítomnému chaosu. Na vyvolenom, privilegovanom mieste, najčastejšie asi na vrchu sa zarazil do zeme kôl. Chaos sa zmenil na Kosmos. Bol daný stred, okolo ktorého sa usporiadali do vtedy chaotický priestor. Zároveň bol týmto činom i usporiadaný čas. V toku nezvratného, odnikiaľ nikam plynúceho času bol určený referenčný nultý bod. Bolo určené, čo bolo predtým a čo bolo potom. Vznikla pamäť, vzniklo spoločenstvo. Spomienka na zakladateľa, na jeho čin na onom mieste za onoho času (in illo tempore) je znova a znova aktualizovaná.

Čas dostal zvláštnu štruktúru, skrytú a vyjadrenú v slovíčku „znova“. Toto slovo vyjadruje, že sa stalo čosi nové, čosi, čo nemá precedens. Písmeno „z“ však hovorí, že toto nové sa stalo opäť. Opakujúci sa precedens. Toto protirečenie vyjadruje skutočnosť, že zakladateľský čin zmenil skupenstvo času. Čas už nie je iba nezvratne vanúcim vetrom, ale stal sa aj mostom medzi minulosťou a budúcnosťou, mostom, ktorý je stále osvetlený svetlom odchádzajúcich a prichádzajúcich dní, po ktorom sa dá chodiť v oboch smeroch. Nova et vetera.

Dejiny sú plné zakladateľských činov, ktoré ako míľniky lemujú trasu, po ktorej sa uberá nezvratne plynúci čas. Vďaka nim tento čas už nesmeruje tak jednoznačne do nezmyselného prázdna. Jeden zakladateľský čin

uberá nezvratný čas. Vtláčajú mu svoju pečať ako výraz vzdoru voči jeho slepej pomínutelnosti. Neovládajú, nerušia osudovo nezvratný tok času, ale ním prebleskujú ako možný zmysel dejín. Iba záblesky, ale záblesky reálne. Svojím spôsobom reálnejšie ako slepá pomínutelnosť.

Ak dejiny majú takúto štruktúru, potom má pravdu N. A. Whitehead. „Dejiny možno čítať dvojakým spôsobom – smerom dopredu i smerom dozadu. Pri dejinách myslenia sú potrebné obe metódy“ (Veda a moderný svet, Pravda Bratislava 1989). J. Quitton, ktorý rád čítal knihy odzadu, vraví, že iba z druhej strany sa číta zmysel dejín (Mój filozofický testament, Dobrá kniha, Trnava 1997). Aj naše slovenské dejiny treba čítať v oboch smeroch. Hľadať v nich míľniky, udalosti, v ktorých sa prelína minulosť s prítomnosťou a budúcnosťou. Každú udalosť vidieť v zdvojenom svetle prichádzajúcich i odchádzajúcich dní. Vidieť, ako dávne udalosti anticipujú našu prítomnosť a ako udalosti dnešných dní dávajú zmysel dávnominulým činom.

Iba v celkom základných črtách sa pokúsime opísať architektúru mosta, ktorý preklenuje naše počiatky s našou prítomnosťou.

Verdunskou zmluvou z roku 843 si vnuci Karola Veľkého rozdelili územie karolínskej ríše. Karol dostal Západofranskú ríšu, Ľudovít Východofranskú ríšu. Tieto ríše vytvorili základ dnešného Francúzska a Nemecka. Lothar dostal územie v strede. Ako hovorí J. Goff toto delenie zanechalo trvalé stopy na mape i v dejinách (Kultúra stredoveké Evropy, Odeon, Praha 1991). Aj u nás sa odohrala podobná udalosť. V našom priestore, v priestore okolo Bratislavy, založil Samo ríšu, ktorá jestvovala v rokoch 623-659. Zjednotil slovanské kmene do ríše, ktorá sa vymedzila voči Franskej ríši na jednej strane a voči Avarom na strane druhej. Možno parafrázovať J. Goffa a povedať, že toto delenie zanechalo trvalé stopy na mape a dejinách Strednej Európy. Boli ním vytýčené hranice nášho domu, našej krajiny. Na krajinu bola položená sieť hraníc, matrica odolná voči času. Udalosti, ktoré nasledovali, diali sa v tomto priestorovom rámci.

Karol Sidor, ktorý bol považovaný za najvernejšieho priateľa medzivojnového Poľska a bol uznávaný ako vedúca osobnosť polonofilov vo vedení HSLS, uverejnil v denníku Slováka dňa 15. februára 1936 úvodník „Diplomacia srdca“. V historickej tlači sa s tým možno zoznámiť ako s konštatovaním, že sa zastal slovenskej menšiny v Poľsku. Nič viac. Nezaškodí sa s tým trochu bližšie zoznámiť. Karol Sidor vtedy, ako hlavný redaktor Slováka, napísal:

„V tieto dni má zaujať dr. Juraj Slávik miesto čs. vyslanca vo Varšave. Súčasne má prísť nový poľský vyslanec, aby uprázdnené miesto vyslanca v Prahe bolo tiež obsadené. To sú momenty, ktoré poukazujú na zlepšujúci sa pomer medzi Prahou a Varšavou. V týchto vážnych chvíľach ozaj niet kedy vzájomne sa dráždiť a prípadne bagatelizovať. Oba štáty majú svoje zastúpenia v hlavných mestách všetkých európskych štátov, prečo by zastúpenia nemali byť práve v Prahe a vo Varšave? V dvoch centrách do ktorých – vzhľadom na Berlín a Moskvu – zbiehať sa budú skor-neskor nity pokoja celej Európy.

Vyslanec dr. Juraj Slávik sa už dávnejšie rozlúčil so svojim rodným Slovenskom a zavčerom lúčil sa i s Prahou. Na večierku, ktorý bol v Prahe na jeho rozlúčku usporiadaný, vyslanec dr. Juraj Slávik prehovoril o diplomacii a osvedčil, že „najlepšou diplomaciou je diplomacia srdca... My Slovania, sa nájdeme v rozhodujúcich chvíľach!“

S takými zámermi sa zberá náš nový vyslanec na svoje pôsobisko do Varšavy. Iste zábery šľachetné, o akých sme dodnes od vyslancov nášho štátu slova nepočuli.

Srdce... slovanstvo... diplomacia...

Tri pochopy, ktoré boli od seba v praktickom vykonávaní našej zahraničnej politiky na míle vzdialené. A možno preto citovnejšie založeným Slovákom dosavadná naša zahraničná politika zdala sa byť chladnou a nezohrievajúcou. Založená na ľadovom poznaní rozumom často vypovedala službu – napr. s pápežskými nunciami – aj keď v snehu našla pre svoj život väčšinu, bola to vždy väčšina mechanická, bezduchá a bezsrdcová, nezviazaná v punkte zahraničnej politiky so srdcami všetkých. Zdôraznený bol vždy len a len rozum a vyostrený bol proti srdcu a citovému svetu, akým je pre národovca i slovanstvo.

I keď by sme pripustili, že „bez Ruska niet slovanstva“, jednako len uznať musí každý, že akési slovanstvo jednako len jestvuje, lebo veď akiste ono drží Slovákov a Čechov, práve tak Srbov, Chorvátov a Slovincov v jednom štáte a núti ich hľadať cesty k bratskému vyrovnaniu sa. Hlásať slovanstvo navonok a nemať ho v poriadku doma, nebolo by na mieste.

No podľa všetkých znakov stojíme tu doma i v Juhoslávii pred dvermi nových časov i v tomto smere a slová dr. Slávika znejú ako zvestovatelia nového jara i v zahraničnom domyslení.

Žiaľno do tejto skoro-dokoro sentimentálnej, ale rozhodne šľachetnej nálady vnucuje sa nový tón, v tejto chvíli disonantne znejúci.

„Slovenský denník“ totiž 14. t. m. uverejňuje rezolúciu slovenských katolíckych sokolov z Pittsburghu, ktorú sme aj pre „Slováka“ dostali a mienili ju neskoršie uverejniť. No, keď sa má dať na cestu novému vyslancovi, vy-

berajúcu sa do Varšavy, nemáme nič proti tomu a rezolúciu doslovne uverejňujeme:

V záujme Spiša a Oravy.

Medzi členmi Slovenského katolíckeho sokola, zb. 16. v Pittsburghu Pa, bol rozšírený poľský časopis „Sokół Polski“, v ktorom poľskí sokoli protestujú proti utlačovaniu poľskej menšiny v Československu.

Keďže mnohí naši členovia pochádzajú zo Spiša a Oravy, mnohých rodiny sa nachádzajú v tej čiastke, ktorá bola odtrhnutá od Slovenska a pripojená k Poľsku, a zo skúseností a ponôš našich bratov vieme, že Slováci na Spiši a Orave, nachádzajúci sa pod poľským panstvom, pripravení boli o všetky ľudské práva, či už náboženské, kultúrne alebo politické. Kňazi, verní svojmu slovenskému rodu, sú odstraňovaní zo slovenských dedín, deti môžu chodiť len do poľských škôl, slovenským dedinám vládnu len Poliaci.

Keďže tiež vieme, že Poliaci v Československu majú svoje poľské školy všetkých druhov až po univerzi-

MATEJ ANDRÁŠ

Diplomacia srdca

tu, platené československým štátom, že dostávajú zamestnanie v štátnej službe, že si vládnu v obciach a že sú i na snehu v Prahe zastúpení, uznášané sa na tejto r e z o l ú c i i:

Československú vládu žiadame, aby zakročila u poľskej vlády proti utlačovaniu slovenskej menšiny v Poľsku, najmä v dedinách odtrhnutých od Spiša a Oravy, aby zabránené bolo popoľšťovanie slovenských detí.

Menovite žiadame, aby Matica slovenská, ktorá tak pekne začala pracovať medzi nami tu v Spojených štátoch, zahájila svoju kultúrnu činnosť i medzi slovenskými bratmi v Poľsku, utlačovanými a nemajúcimi možnosť sa verejne k svojim zmluvami zaručeným i ľudským právam hlásiť.

Ak by sa poľská vláda protivila tejto kultúrnej činnosti medzi našimi slovenskými bratmi, žiadame československú vládu, aby rovnako merala Poliakom v Československu a nedávala im žiadne iné práva, len aké majú Slováci v Poľsku.

Dané v Pittsburghu

17. januára 1934.

Za zbor 16. Slovenského katolíckeho sokola.

Rezolučný výbor:

Jozef Maťašovský, Ján Kapolka a Paul Blahut“.

Karol Sidor ďalej v úvodníku pokračuje:

„Iste zaujímavá rezolúcia. Vznikla v Pittsburghu, kde je čl. konzulom Slováka dr. Papánek, poslaná nám bola z Prahy, kde je zahraničným ministrom Slováka dr. Hodža a dotýka sa v prvom rade Slováka dr. Slávika, ktorý ide ako vyslanec do Varšavy.

Aká mnohomluvná zhoda náhod... Ale pýtame sa: „slovenská otázka“

v Poľku do 14. februára 1936 nejstvovala? Neboli tam naši slovenskí bratia a sestry zo Spiša a Oravy?

A kto sa staral o nich? Kto sa bol pozrieť na nich, či majú čo slovenského čítať a vôbec ako žijú?

Ich starosti, túžby a bôle počúval len Andrej Hlinka a prakticky účinkoval medzi našimi v Poľsku len Spolok sv. Vojtecha. A keď podielové knihy a kalendáre Spolku s. Vojtecha naši v Poľsku raz pre vysoké clo a druhý raz pre nepovolený „predaj kníh“ nemohli dostať – bol som to ja, ktorý som zakročil, aby sa na spolkové veci nevzťahovalo ani otázne clo ani otáz-

ny „predaj kníh“. A túto jedinou duševnú stravu zo Slovenska dostávajú naši Slováci v Poľsku už bez každej ďalšej prekážky nehatene i dosiaľ!

Kde bol vtedajší konzul z Pittsburghu, vtedajší minister zahraničných vecí z Prahy a vtedajší vyslanec z Varšavy? Ich najmenšia starosť bola väčšia od tej starosti, akú prejavovali voči Slovákom v Poľsku. Nehovorím ani o tom, aká bola ich starosť, keď v nedávnom vzájomnom vypovedaní čl. občanom z Poľska a poľských občanov z ČSR – slovenské rodiny, usadené na území poľskom 30 – 50 rokov, mali už tiež výpoveď a my sme museli vynaložiť všetky sily, aby bolo vykázané zrušené a rodiny mohli sa vrátiť do svojich vlastných domov, obchodov, fabrik a dielní v Poľsku.

Takto o Slovákov v Poľsku sami bití a upodozrievaní doma – museli sme sa starať. Staral sa o ich duševné a hmotné statky. A starali sme sa svedomitie a čo nám sily stačili.

Teraz opozdene prichádza rezolúcia z Pittsburghu a mieša slovenskú otázku v Poľsku s poľskou otázkou na

hraničných vecí v Prahe už 24.II.1936 pod č. 194436, v ktorej sa hovorí:

„V článku je zdôrazňované, že zhoršenie stykov poľsko-českých, vyvolané zaslepenou a chybnou politikou českej vlády proti poľskej menšine na Tešínsku, nemalo vplyv na pomer medzi Poliakmi a Slovákami. Slovenský národ bol vždy jedným z národov najbližších Poliakom, nielen rasovo, ale aj svojou duševnou orientáciou. Poliaci a Slováci si rozumujú ako bratia, ich vzájomným sympatiám neškodil ani spor česko-poľský. Poliaci vidia v Slovákoch element, ktorý môže pôsobiť v ČSR k uspokojeniu pomerov na Tešínsku a k zmierneniu sporov medzi Poľskom a Československom. Slováci sa zasa naopak dívajú na Poliakov ako na najväčší slovenský národ s kultúrou latinsko-katolíckou a stály kontakt s Poľskom pokladajú za protiváhu proti nebezpečenstvu určitého spôsobu čechizácie.

V dobrých stykoch poľsko-slovenských len zriedka dochádza k rozladeniu, najmä pokiaľ ide o slovenskú katolícku stranu autonomistickú, ktorá sa

netají svojim polonofilstvom. Preto veľmi príkro dotýka sa Poliakov fakt, že hlavný redaktor „Slováka“ vo chvíli, keď Poľsko je najviac rozhorčené na postup Čechov proti poľskej menšine na Tešínsku a na Morave (!), vystupuje s úvodníkom na obranu domnele existujúcej „slovenskej menšiny“ v Poľsku. (Sidor je v článku nazývaný vyhraneným polonofilom.) Pritom autorovi nejde o slovenskú menšinu v Poľsku, ktorá by sa dala zrátať na prstoch dvoch rúk, ale o domnele slovenský ľud na Spiši a Orave, odtrhnutý od Slovenska a pripojený k Poľsku. Je pravda, že Sidor odsudzuje útoky na Poľsko, ktoré z tohto dôvodu sú podnikané, ale zdôrazňuje pritom, že „slovenská otázka“ v Poľsku existovala a existuje, že treba pomáhať Slovákom v poľskej časti Spiša a Oravy, že musí konečne nastúpiť „diplomacia srdca“. Poliaci musia prestať odnárodňovať deti spišské a oravské, poskytnúť pomoc kultúrnej a náboženskej práci Slovákov na dedine atď.

„Polska Zachodnia“ prejavuje ľútosť nad tým, že Sidor sadol na lep antipolskej agitácie, ktorou sa vraj Česi usilujú vraziť ideový a politický klin medzi Poliakov a Slovákov. Lebo len pobúrenie sa musí zmocniť každého Poliaka, keď číta hlúposti o slovenskej menšine na poľskej Orave a Spiši a súčasne aj zármuto, že tak píše vodca sympatických slovenských autonomistov Karol Sidor, ktorý pozná Poľsko a poľské veci.

Pán Sidor vie veľmi dobre o tom, že nikdy nebolo slovenského obyvateľstva v dedinách spišských a oravských, ktoré Poľsko dostalo pri rozhraničení sporných terénov. Pán Sidor vie, že nijaká slovenská dedina nebola odtrhnutá od Slovenska, lebo dediny na Spiši a Orave pripadli Poľsku od Uhorska, tak ako Pomoransko od Pruska alebo Volyň od Ruska... Pán Sidor ďalej vie, že ľud spišsko-oravských dedín je ľudom čisto goralskej krvi, že je to ľud poľský, tak ako obyvateľia Podhalia, Żywiecka, Nowotarska a Pienin. Preto nemôže byť ani reči o popoľšťovaní slovenských detí, o polonizácii bohoslužieb, škôl, kultúrneho života atď.

Možno hovoriť len o repolonizácii, t.j. navrátení poľského jazyka ľudu, ktorý vytrval po staročia pod útlakom maďarským a pod slovenskými

vplyvmi kultúrnymi a jazykovými, ktoré prenikali kostolom, školou a spoločenskými inštitúciami.

Pán Sidor vie ďalej, že Poľsko si pamätá, že ešte viac takých poľských goralských dedín je na Orave, na Spiši a v čadčianskom okrese, kde žije na 70 000 Poliakov v uzavretom území a že tento poľský ľud nemá až dosiaľ žiadne práva jazykové, kultúrne a národné, že poľský ľud na Slovensku je štatistikami úplne ignorovaný a na poli kultúrnom a hospodárskom je s ním zaobchádzané najhorším spôsobom. Vzhľadom na srdečný priateľský pomer medzi Poľskom a Slovenskom nevedli Poliaci boj o práva pre poľský ľud na Slovensku. Nazdávali sa, že za dnešnej situácie, keď Poľsko vedie boj proti útlaku Poliakov na Tešínsku, nebolo by účelné vyvolávať rozpory so Slovákami, ktorí sú od Čechov tiež brutálne utlačovaní a bojujú o svoje politické oslobodenie. Preto Poliaci mlčali o osude 70 000 poľských gorolov. Preto tiež časopis chce pokladať článok Karola Sidora za obratne prepašovanú českú provokáciu, proti ktorej poľský národ bude vždy jednomyselný! Na južnú hranicu poľskú stavajú Poliaci bdelú stráž!!! Poliaci nedovolia, aby sa ktokoľvek pokúšal robiť si zásluh na poľský ľud žijúci na hraniciach poľského štátu a súčasne so zvýšenou pozornosťou budú bdieť nad situáciou svojich rodákov, ktorí zostali na Slovensku.

Poliaci vidia v celej veci provokáciu a potupnú prácu českú, ktorá chce obrátiť slovenskú pozornosť iným smerom: Bájka o Slovákoch na poľskej strane Oravy a Spiša bola vymyslená preto, aby tým ľahšie bol poslovenčený poľský ľud na druhej strane hranice.

„Polska Zachodnia“ apeluje na Slovákov, aby sa nedali vyprovokovať perfídny Čechmi, ktorí chcú vtiahnuť Slovákov do svojho štátneho organizmu a úplne ich vyhubiť, varuje Slovákov pred nerozvážnymi politickými krokmi“.

Vyslanec Juraj Slávik na záver oznamuje, že na článok upozornil redakciu „Slováka“. Nemáme vedomosti, žeby sa redakcia „Slováka“ bola ďalej venovala danej problematike. To však neznamená, že na „frontoch vlády pokoj“.

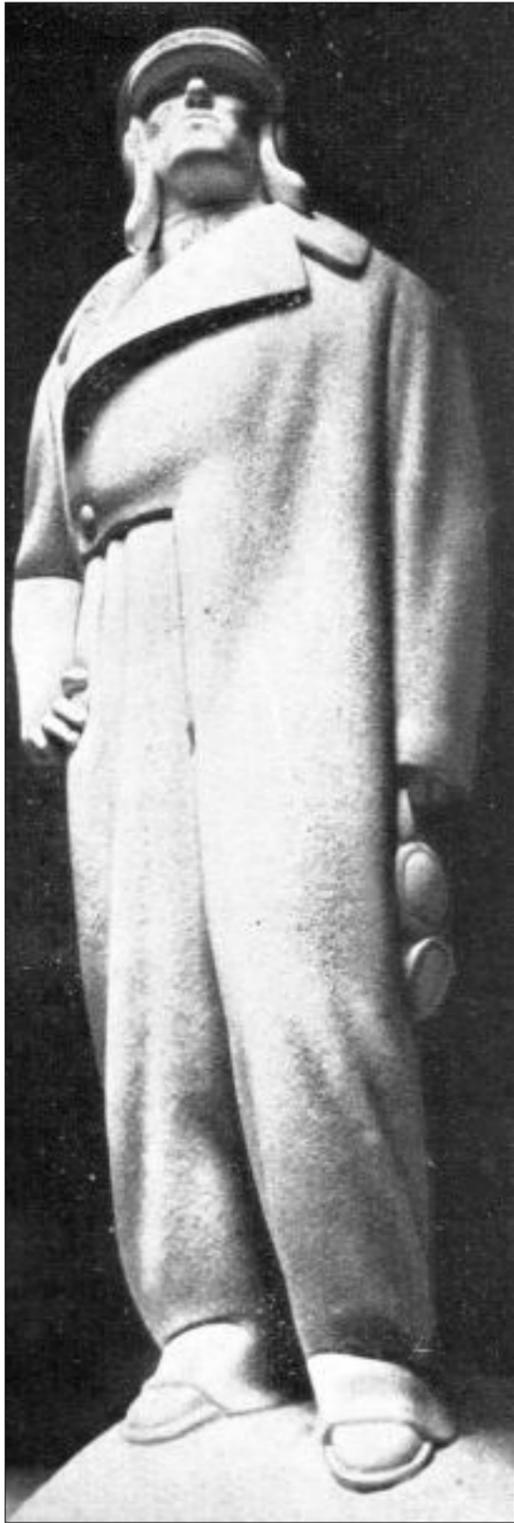
Hoci redakcia „Polski Zachodniej“ hovorí rečou až príliš jasnou, ako dnes podrobne vieme, nehovorí pritom rečou idúcou od srdca a teda pravdivou. Paradoxom napríklad je, že v čase dvadsiatych a tridsiatych rokov, keď vedenie HSLS – a najmä Karol Sidor a ním vedení polonofili – robili krajne propoľskú politiku, vystúpilo poľské Ministerstvo zahraničných vecí s dôsledne utajovanou iniciatívou uskutočniť plán, ktorý sa priamo dotýka integrity Slovenska: dňa 9.II.1927 pod č.K. I 756/pf/180/27 zaslalo list poľským konzulátom v Bratislave a Ostrave a vyslanectvu v Prahe s návrhom rozvinúť tajnú akciu s cieľom „prebudiť poľské národné vedomie“ u obyvateľstva Spiša, Oravy a Kysúc. Okrem sondážneho charakteru list obsahoval aj konkrétne návrh na postup realizácie. Na uvedený list odpovedal poľský vyslanec v Prahe Zygmund Lasocki pod č. 23/S/27 dňa 18.III.1927, v ktorom okrem iného píše: „Terajšiu informáciu považujem za oneskorenú, nespľniteľnú a okrem toho za škodlivú pre styky medzi Poľskom a Československom. Tak vyslanectvu, ako ani konzulovi Staniewiczovi, s ktorým som rokoval v tejto veci pred jeho odchodom z Bratislavy, je existencia väčších poľských zoskupení na Slovensku neznáma... nemôže byť ani reči o desiatkach tisícov ľudí, ba dokonca o tisícoch by bolo ťažko hovoriť...“

(Pokračovanie na 10. a 11. strane)

Hromada bronzu, travertínu a betónu

Dobové ohlasy na Štefánikov pomník v Bratislave

Vlna dojatia sa prevalila našimi médiami pri správe, že do Bratislavy sa vráti Štefánikov pomník. Ten má pre iniciátorov hodnotu najmä symbolickú, pátrať po umeleckej im podľa všetkého nezišlo na um. Tá totiž zďaleka nie je priamo úmerná jeho rozmerom – výška 7,20 metra plus pylón s levom vysoký 27 metrov. Autor, český sochár Bohumil Kafka (1878-1942), ktorý sa vraj stýkal so Štefánikom v Paríži, mal už v čase, keď na monumente pracoval (odhalili ho na jeseň 1938 po mobilizácii, nevydarenom pokuse zachrániť republiku), svoj vrchol dávno za sebou. Secesiu a symbolizmus vymenil za prekonaný

Domenico Rambelli: Francesco Baracca

realizmus, za prvej republiky sa stal typickým veľkoproducentom pomníkov, teda onoho druhu umenia, ktorému sú schopní porozumieť ešte aj politici. Nad sochou Jána Žižku, ktorú už po Kafkovej smrti odhalili na Vítkove, museli zaplesat' i komunisti – je to najväčšia jazdecká socha na svete.

Podnety však nachádzal Kafka zrejme nielen v českom sochárstve 19. storočia, ale i vo svojej súčasnosti, hoci nie práve tam, kde by sme ich hľadali my, totiž také, ktoré dnes už nikto nechce vidieť. V prvom čísle Slovenských pohľadov, ročník 1939, ktoré vyšlo na samom konci 1. ČSR, upozornil výtvarný teoretik Jozef Cincík (1909-1992) na nápadnú podobnosť

medzi Kafkovým Štefánikom a pomníkom letca Francesca Baraccu od talianskeho sochára Domenica Rambelliho, ktorý odhalili dva roky predtým, r. 1936, „v XIV. roku éry fašistickej“: „Základné poňatie oboch umelcov je veľmi podobné, rozloženie architektúry temer to isté a totožná je i snaha oboch umelcov osláviť postavou letca odvahu, bohatierstvo a vzlet ducha. Pomníky samé, čo sa zvonjšku týka, sú natoľko príbuzné, že nejednen porovnávatel' sochárskych diel by sa možno spýtal: Kto z koho?“ Z Cincíkovo rozboru jednoznačne vyplýva, kto koho kopíroval.

„Vysoký, travertínom obložený geometrický stĺp“ nie je podľa neho ešte sám osebe nositeľom ducha alebo myšlienky. „Má jedinú funkciu: byť podstavcom, a len podstavcom, pre kráčajúceho bronzového leva, symbolu sily, vladárstva alebo imperialismu, ktorý sa opiera ľavou prednou labou o malý erb prvej Republiky Československej. Pýtajme sa: vystihuje lev povahu a ambície letca Milana Rastislava Štefánika? Znalci jeho povahy, myšlienok a ambícií sotva by vedeli niečo povedať o mocnársko-imperialistických zámeroch alebo chůtkach Štefánikových. Vôľa a srdnatosť nášho bohatiera nikdy nedosahovali imperialistických rozmerov. Má ona naznačovať azda túžbu a vôľu jeho rodu, národa slovenského? Myslím, že ony stoja ďaleko od podobných zámerov.

Čoho výrazom je teda stĺp so sochou leva a s erbom prvej Republiky? Je symbolom štátnosti? Ak ju takto zamýšľal postaviť sochár Bohumil Kafka, potom pripusťme, že áno... ale pod takýmto symbolom štátnosti mohlo by byť vytesané alebo nevytesané práve tak meno Milana Rastislava Štefánika ako meno iného energického štátnika, povedzme K. Kramára, A. Švehlu alebo R. Rašina.“

Výtvarné riešenie podľa Cincíka „poslanie pomníka nevystihuje, myšlienku letca nepodkladá a nemotivuje... Medzi levom na stĺpe a postavou letca Štefánika niet vnútornej ani vonkajšej spojitosti. M. R. Štefánik hľadá s nezáujmom priamo pred seba

a v pravej ruke drží kotúč papiera. Na hlave má šišak, zaťažený leteckými okuliarmi, jeho telo pokrýva podrobne študovaná kombinéza letcova s prekvapujúcimi detailmi, s opisom temer realistickým. Duchovné zameranie celej postavy, jej výraz a postoj – nič také v postave sochy nehľadajme.

Akú myšlienku zvyrazňuje Kafkovo dielo? Je pomníkom štátnosti? Ak áno, tak čo hľadá pred ním bez záujmu stojaca postava letca? Je pomníkom letca Štefánika? Tak čo hľadá za ním bronzový lev, zdôraznený práve tak vyzdvihnutím na vysoký stĺp s bronzovým materiálom ako bronzová postava Štefánikova predsunutím. Ak sa majú takto zdôrazniť obe myšlienky, potom nestojíme pred pomníkom nášho národného bohatiera ani pred pomníkom myšlienky štátnosti, ale pred pomníkom staronovej skúsenosti, že kto široko načiera, málo naberie. Stojíme pred dielom, v ktorom niet ani myšlienkovvej hĺbky, ani kompozičnej dominanty, stredobodu.

Štefánik hľadá cez Dunaj vpred a lev ručí vpravo. Medzi nimi niet duševnej a umeleckej súvislosti. Stĺp s levom nepomáha soche a nemôže apaticky hľadiacu postavu Štefánikovu nijako obohatiť.“

Cincík, nie priam prívrženec avantgardy, ale ani nie popisného realizmu, a skôr vyznávač tradičných hodnôt, nebol jediný, kto pomník odmietol. Jeho zasvätený rozbor, upozornenie na „žalostnú hodnotu, myšlienkovú rozbitosť, výtvarno-formálnu suchopárnosť i prázdnotu diela Bohumila Kafku“ však podľa očakávania vyvolali najväčšiu pozornosť aj polemiku. Preto sa k téme o tri mesiace, v štvrtom čísle Slovenských pohľadov r. 1939, už po vzniku Slovenskej republiky, vrátil. Jeho štúdia nesie jednoznačný názov Pomník a zlý kabát a nevyhýba sa ani, hneď na začiatku, slovu, ktoré „by sa azda mnohým bolo hneď tíslo pod pero pri pohľade na obidva pomníky, slovo: plagiát.“ Uvedomuje si, že také vážne obvinenie treba zdôvodniť, ak sa mu nemá povodiť ako viacerým pred ním, ktorých za to, že autora obvinili „z nečestného pokračovania alebo z plagiátu“, pokutovali, zatiaľ čo ten vyšiel zo súdneho sporu čistý. Cincík sa podujal hovoriť „rečou priamou, odmerane a vziať na pomoc i prirovnania realistickejšieho rázu.“

Štefánikov pomník charakterizuje podľa neho „umelecká nulita, nehodnotnosť, labilné zošívanie dvoch nesúvisiacich prvkov myšlienkových (Štefánik a lev)“, pokladá ho iba za „honnosnú hromadu metrických centov bronzu, travertínu a betónu... len za technicky zaujímavý výkon“, ale nie za „organické a spontánne vzniklé umelecké dielo. V bronzovej a kamennej hmote, ktorá stojí na námestí pod menom Štefánik, tvorivý duch duhí prázdnotou.“ Jeho tvorca „ukázal sa nám len obyčajným, zručným modelárom a kamenárom pozitivistického zamerania, ktorý ako taký nevedel do diela dať organickú jednotu duševnú, následkom toho ani slohovú, formálnu a, rozumie sa, ani priamočiarosť myšlienkovú.“

Neúprsná, pritom faktami podložená kritika podnietila zrejme ministerstvo školstva a národnej osvety, aby

v apríli 1939 vypísalo súbeh, podľa Cincíka čudnú súťaž „na akési mechanické zlepšenie alebo dobové skorigovanie pomníka, a to na taký spôsob, že by sa upravila horná časť pylónu“. Lev na stĺpe sa mal nahradit' alebo upraviť tak, „aby vyhovoval duchu dnešného štátoprávneho postavenia Slovenska“. Aj autor B. Kafka bol ochotný pristúpiť na isté zmeny a kompromis, zato Cincík súťaž aj kozmetické úpravy jednoznačne odmietol:

„Nie! Nenahradzovať časť, ale dať celý pomník ta, kde pre svoju celkovú umeleckú nedostatnosť a hodnotovú neúmernosť k významu gen. Štefánika patrí. Pomník možno len odstrániť, odnieť. No zachovať ho možno len ako dokument dobový alebo didaktický príklad pre budúcich i dnešných sochárov... Ak pri dnešnom stave dielo neobstojí ako umelecké, kto si myslí, že mohlo by sa stať umeleckým a hodnotnejším po mechanickom odstránení leva alebo nahradením erbu republiky Československej za erb nového Slovenského štátu?“

Z Protektorátu sa medzičasom ozval aj sochár B. Kafka. Štefánika vraj stvárnil „ve chvíli odletu s poselstvom svobody“, lev zas mal symbolizovať zvrchovanosť národa a štátu. Cincík takýto dodatočný výklad odmieta: „Myslíme, že dobrí umelci nemajú dva myšlienky alebo viac základných myšlienok vtisnávať do jedného diela, lebo budú sa ponášať na poľovníka, ktorý chce odrazu strieľať na dva zajace, utekajúce rozličným smerom. Strelí pomedzi a zajace ujdú.“

Vypisovanie súťaže na úpravu stĺpa za gen. M. R. Štefánikom, nahradenie leva alebo erbu iným symbolom prirovnali by sme k zle ušitému kabátu. Krajčír zle zostrihal a zošil kabát so žltými gombičkami. Kabát zle prilahne, stojí krivo, má základné a podstatné chyby a nedostatky. Gombičky sa naň nehodia ani farbou ani formou. Preto sa mu najmä tie gombičky nevidia, dá sa teda na zlý kabát prísť iné gombičky. Myslíte si, že je kabát teraz už dobrý, prilahne a neodstáva? Alebo si myslíte, že odrezaním alebo prefarbením gombičiek zlý kabát sa stal

dobrym, zly pomnikom umelecky hodnotnym? Nie! Celý kabát treba vrátiť krajčírovi, neprijať ho.

Pomník treba celý odstrániť! Treba utvoriť nový pomník, a ak niet peňazi ani iných hmotných predpokladov, treba sa obísť bez neho. Otázka Štefánikovo pomníka v Bratislave je otázka zásadnou, čaká na radikálny zárok a riešenie v celom rozsahu. Diletantským felčiarstvom sa mu nepomôže“ a partiálne riešenie by bolo „len biednym svedectvom akultúrnosti v oblasti umeleckej tvorby slovenskej“.

Cincíkovo želanie sa nesplnilo, Štefánik ostal v pôvodnej podobe, od-

Bohumil Kafka: Milan R. Štefánik

stránili akurát leva, podľa populárnej, neoverenej legendy na žiadosť samotného Hitlera. Po vojne sa lev vrátil na pôvodné miesto, zato sochu r. 1952 komunisti odstránili. Táto správa však jej neúprsného kritika J. Cincíka zastihla už v americkom exile.

O rok, pri príležitosti 90. výročia Štefánikovej tragickej smrti jeho pomník (v dobe vzniku by ho bol zrejme ocenil i Mussolini) odhalia znovu, aj keď nie na pôvodnom mieste. V Bratislave svoje miesto nepochybne má, nie síce pre svoju umeleckú hodnotu, lež ako dobový dokument, ktorému by však postačilo i menej exponované miesto. Ktovie, po ňom sa možno vráti i Mária Terézia do mesta, kde ju korunovali. Ostatne, jej pomník, ktorý hneď po prvej svetovej vojne rozlíkli českí legionári, stál tu oveľa dlhšie.

LUDOVIT PETRAŠKO

JAROSLAV REZNÍK

Básne na hore

keď sa твоjim synergickým snom
len prvé sliny zbiehajú
a čakajú na tú moju
absolútnu rozprávku:

Ak je vesmír nekonečný,
potom nemá stred.
No platí to aj naopak:
Ak je vesmír nekonečný
a ešte sa rozpína,
všetko je v ňom v každej chvíli
presným stredom - ja, ty, Báseň,
sekunda aj hodina,
aj kľukatý let motýľa,
aj úsečkový cval jarných včiel
od kvetu ku kvetu,
aj tisíročná túžba kvapľov
po spojení,
aj nervózny spánok poľných zajačikov
v azylovom brlohu,
aj let veľrýb
v teplých prúdoch oceánov,
ba aj priamky svetiel
z nebeských hviezd na ich ceste
rozopnutým vesmírom,
ktoré možno ako nadpis
nad prvé verše
tejto Básne zamieria
a do jej stredu
na samom konci
vyšepkajú pointu:

Len láska...
Len láska v tom nekonečne
je jediný nezvratný
a dokazateľný
big bang!

Pochopil som, Pane?

II. Zákon vínnej révy

Obloha prechladla, už padá dážď,
Zem ťažká je ako čerstvá hruda syra.
Dokiaľ mi, Báseň, ruku nepodáš,
budem si ohňami svoju dušu týrať.

Obloha je modrá vesmírna pokrývka
s horúcim uchom z druhej strany,
o dokonalosti ktorej
iba Jonáš vo veľrýbom bruchu
čosi vytušil.

Obloha je nežná nočná lúka,
kde si hviezdy sťa baletky snívajú
svoj nekonečný labutí sen,
o ktorého absolútnej dokonalosti
nemáme ani len relatívne
planktónové tušenie.

Už to chápem, Báseň moja:
obloha je dokonalosť tvorby,
ktorej sa aj čas a priestor korí...
Už to vnímam, Pane:
nie - spravil si,
nie - urobil,
nie - vykonal,
ale - stvoril!

Tak: stvoril!
Lebo práca oslovuje úctu
a niekedy pokúša aj česť,
ale tvorba
je práca umocnená o duchovno
a jedine ona vzbudzuje úžas
zo zázraku
zmyslami nepochopiteľného
a neviditeľného rebriku,
opretého o ramená vetra
blúdiaceho v oblakoch.

Už to vnímam, Pane:
Do hrobu si môžeme vziať
iba to,
čo tu po nás
z tvorby ducha zostane,

a zostaneme tu na Zemi
iba tým,
čo si z tvorby ducha
až na dno hrobu vezmeme,

lebo je aj taký zákon vínnej révy,
čo si v džbánoch
na smädné sny ustieľa,
ba aj zákon pšeničného zrna,
čo sa kôrkou chleba prikrýva:
zákon zachovania ducha!
Zákon absolútne platný
v nekonečne vesmíru,
no len v kaplnke lásky
premenný a premieňaný
na tvorbu.

Tak teda tvorca, a nie robotník,
tak teda duch, a nie chladná hlina,
tak teda kôrka chleba sýtiaca,
tak teda láska z kalicha vína.

III. Koľko?

Svitá. Mesiac už skočil za oblaky
a Pán si zašiel za plentu,
počatým deťom tejto noci
nadeliť mieru talentu.

Ó, Báseň, pomôž!

Do Najhlbšieho Absolútna
denno-denne zostupujú
novodobí mikroinžinieri,
aby zistili,
či každým konským vlasom
husľového sláka
pretekajú gény Antonia Vivaldiho
a či z javorovej palety
Salvadora Dalího
tečie modrá krv.

Ó, Báseň, pozri!

Prihrbení čatári s citrónovými očami
denno-denne zadíhavo četujú
po plesnivých lúkach obrazoviek
bezmocných počítačov
a hľadajú škandály, kauzy, hry
a trápnosti,
ale aj skutočné ľudské tragédie
a katastrofy,
prípadne ešte kurzy a burzy
svetových mien
na stále nervóznom
a lačnom
finančnom trhu,
aby nakoniec vsadili
svoje uslintané úsmevy
na mrkajúce štrbiny
v pokladničkách rozkrokov
tetovaných žltých sliepok
s chronickou chrípkou vtákov
a s perfektnými úrokmi
Sili Kohnových prsníkov.

Ó, Báseň, uхни!

Potiahni za nos
niektorú tvár
z Picassových miliónových obrazov,
ukradni oktávu B-mol
z klavíra Piotra Iljiča Čajkovského,
pritiahni uzol
na slučke F. M. Dostojevského,

Jeseninovi kúp
elektrický holiaci strojček
a jeho starú britvu venuj
na sté narodeniny
G. B. Shawovi,
nech si ňou krája
Newtonovo jablko...

A potom nájdí
bezceňné ucho
Vincenta van Gogha,
pohodené v záhrade,
zdvihni ho za krvavý boltec
a zanes niektorej
z tancujúcich slnečnic,
aby počuli
a počali
tisíckami svojich semien,
keď sa budú pýtať
stále prítomného
vesmírneho šepkára -
koľko stojí talent?

Nik nevie, okrem Darcu,
keď ráta náhle straty...
No tí, čo ho dostali,
vedia, čo sa zaň platí.

IV. Privlastňovanie oblohy

1
Hoci už dávno snežiť prestalo,
nad zemou stále nízko poletujú
splašené krídle
bielych prefarbených vrán.

Cítia sa dobre v trvanlivo mliečnej hmle
klebiet a škandálov,
v jačani úchylných debutantov
adokonale ohmataných stornohviezd,
hlasito velebia hlavne
hlavne samovražedných pištoli
v cudzích roztrasených rukách,
narýchlo zbíjajú
klietky žobravých nadácií
a potom britko vyliezajú
zo svojich obmurovaných ciel,
ponáhľajú sa v zrkadlách karosérií
na svoje vyšminkované
a vymiškované potkanie plesy.

Aby dobre videli,
najradšej sedávajú
na vychladených pouličných lampách,
odtiaľ majú - samé nevidené -
najlepší prehľad,
čo sa deje na koľajniciach a výhybkách
ich modrých žil
s virtuálnou modrou krvou,
čo zúfalo a pokrytecky
pravosť zdravia svojho rodu
ako Peter pod Golgotou
s odvrátenou tvárou zapiera.

Odtiaľ majú - samé nevidené -
i najlepší výhľad
na vyleštené výkričníky
bánk nad mestom,
čo strážia ich konské kontá
rozkývaných otáznikov
s vratkou mincou malej bodky
pod sebou.

2
Hoci už dávno snežiť prestalo,
nad zemou stále nízko poletujú
splašené krídle
bielych prefarbených vrán.

Plieskajú krídlami vo svojom
dočasnom guľatom laboratóriu,
z ktorého už niet úniku
na ostrov,
na horu,
ba ani do seba.

Len v tichu básne

Len v tichu Básne môžem prečkať
aj túto zimu krikľavú,
keď mi zas nežnomilosrdne
podhodí svoju krútnavu.

Keď samú Bolesť niečo bolí
a rana tichne v bielom lajblíku,
vie vari o tom, že sa blíži
nezvratne k svojmu zániku?

Keby raz, Pane, bola Bolesť
peňažnou menou v krajine,
stál by som, boháč, vedľa teba,
zaplatil dane povinné

tam na tom kopci s vencom trňa
tam na tom vrchu pri kríži,
kde si sa s plachtou večnej lásky
až k päťam smrti ponížil.

Odvtedy, Pane, stále bojíme sa
Bolesti, bólu, bolenia,
no najviac boliš takých, čo sa boja
radosť z tvojho vzkriesenia.

I. Priamky svetiel

Vo chvíľach šťastia nekrič, nejasaj!
Nech šťastie svojim krátkym dychom
aj pokore ťa naučí,
lebo je prísne ako láska,
nosieva bolesť v náruči.

Chvalabohu, Báseň moja,
lososy zas umierajú
so zvonkohrou smiechu
ružovučkých ikier
pod sebou
a jelene počas ruje
opäť hlasno zívajú...!
Chvalabohu, Báseň moja,
mútne blato z kraja cesty
zas sa mení
na útulné lastovičie hniezdo
pod strechou
a hríby si ako vlani
v záračných podchodoch podhubia
prvé správy
o chystaných letných dažďoch
a košíkoch na oblohe
nedočkavo mejľujú.

Chvalabohu, Báseň moja!

Mám rád ten čas, keď je voda
na maškarnom plese duchov
oblečená za paru,
mám rád ten čas,
keď sa slzy oceánov
nad hladinu
svetelného vlasu vynoria,
mám rád ten čas, keď sa vietor
z hniezd priepastí
a sopľavých sopiek zdvíha
a do večnosti
zo všetkých strán zapára.

Vtedy prídem za tebou.
Možno ťa nájdem ešte v polospánku,
uprostred tej chvíle vesmírnej,

Už vedľa všetko,
už sa všetko doučili,
už všetko zmonitorovali,
už sa ponatierali
farebnými práškami z motýľích kridiel,
už sa vyzývavo tešia,
že manna
má na nich večne padat'
ako kajúcný dážd' po suchom lete
z vyvlastnenej oblohy.

3
Len vinu, ktorú na tebe spáchali,
ti nikdy neodpustia.

V. Postátie pri postati

Slovensko moje! Zas na tvoje čisté rúcho
vyšívam ti slané Básne, verše pomalé...
Janko Kráľ nám zasa kdesi zdúchol,
no a Štúr sa asi fláka opäť po Halle!

Slovensko moje!
Zas sa k tebe priplazili
päťcôlové hadice,
zas ti ktosi nenásytný púšťa žilou,
najskôr iba spod laktá,
no teraz už z oboch rúk,
aby tvou mladou krvou
zavlažoval svoje vlastné,
večne smädné záhrady.

Slovensko moje!
Franskí kupci zasa tiahnu hore-dolu
tvojou krajinou

a posvätení dymom zisku
obhrýzajú ornamenti
tvojich oštiepkov,
no každé steblo tvojej trávy,
každá hruda tvojej pôdy,
dozrievaním dosvedčuje,
že v duchu symboliky mena
svojho prvého kráľa
si musíš už po tisícikrát
pomôcť iba - Samo.

Slovensko moje!
Už aj slová si utáhujú opasky
a samé zo seba
a pritom vypudzujú všetko,
čo je od pamäti pramateri
a zaľatosť praotcov
ako stokrát roztrhnutý číry činčier
našky nebeské,
keď stohlaví kľaví draci znova hundrú
v svojich zaúdených brlohoch:
Slovecina smrdí!

Už ani nie „slovak“,
už len „ti-com“
íkom-píkom
dupoce si pod rebrikom,
ako krpce v našej pesničke,
jedinom to požehnanom artikli,
čo sa nedá kúpiť, ani ukradnúť,
ale iba preto,
lebo kde niet pachu zisku
nie je ani navoňaný záujem.

Už nie krčma či hostinec,
ale - pub,

plný kuriev a mužských báb,
kde si naše
ornamentmi vyšívané utierky
veľmi rýchlo dojednávajú
zúfalý kšeft óperky...
Ómama! Ópapa! Óper!
Celkom iste ich tam operú,
a možno aj - oprú
o nabrúsenú sekeru,
lebo motýli zákon
premeny utierky
je jasný - handra!

A propos...!
Už aj všetky sú zmätené
apropolis
pre políciu,
nie do úľov,
no do kukiel
na treťom páre
svojich božích nôžok
vydesené znášajú.

Slovensko moje!
Zasa tiahnu Poturčini
tvojou večnou kosodrevinou
a krdle naliatych
a najatých analytikov
na oblohu medzi mraky
vypisujú spráchnivené slogany,
že manna patrí manažerom
a že chrámy svedčia kupcom,
nech sa Ježiš
akokoľvek namáha.

Slovensko moje!
Zas komusi zavoňali tvoje
horkou vodou mokrú mozole,
zas ti ktosi nenásytný
v tomto slanom, krutom prítmi,
plnom besných drog, vrážd,
skokov z okien
do airbegov asfaltu a betónu
púšťa žilou
a chystá ti dlhodobé rozlúčky...
Takže je to vlastne o čom...?
Trh vždy smrdí konským močom,
no a tvoje ruky z Básne
navliekli ti zasa do slučky.

Slovensko moje, trojvršie v znaku,
dvojkřížna veleba!
Vari si druhé rameno križa
tesalo pre seba?

VI. Kedy?

Odpusť mi, Pane,
otázku čistoty:
Najbližšie k nebesiam
býva len z Golgoty?

1
Dospelé stromy,
zoražené po zelených pyramídach
našich svahov,
čo svojimi koreňmi
prekráčali vesmír,
nechápavo krútila hlavou
a neveriacky počítajú
detsky nonstop vyrašené
a nazeleno vystrašené listy
na tvárach svojich korún:

Náčelníci prostokrých mafianov,
uchrchľaní advokáti
minulých i predminulých,
a iste aj pobudúcich režimov
a bossovia všetkých bosích bossov
zas spisujú ostrou kosou
zahnojené zoznamy.
Sporé mozgy zasa jačia,
ako zjari háved' vrabčia,
do služby sa opäť hlásia
i danbrowni,
tí falošní a ziskuchtiví,
klebetní a nasprostasti

zneužívači géniov a umenia
a Ježišovi dohadzovači
a chcú dávať ľuďom na tvár,
na hriadky ich vrások a čiel
antipopolcové čeridlá...
Zasa bude, Báseň moja,
kopa hnoja
na vidlách!

2
Saténové satelity satanov
už sú tam.
U sután
si najprv svoje stovoltové
nosné dierky,
nedočkavo ako šušne v nose
hľadajú,
už boli skusmo vypustené
na obežnú dráhu pátríčiek
a kadidiel,
už sa šplhá hore stenou
sladkokrvná a červená girlanda,
už sa zasa zoraďujú
zdravojadré komandá!

Už sa paria, naporujú
ako para zo svinského paráka,
už sú zasa do pol žrde,
ako sukne prostitútok,
vytiahnuté morové
i hiv-raidsóvné zástavy:

Prosím, Pane, povedz priamo -
kedy sa to zastaví?

A odpovedz aj na otázku detsky čistú,
s bielou farbou, snežienkovo nevinnou:
sú zbabelci najšťastnejší, keď pokoria
až pod slučku naozajstných hrdinov?

VII. Postat'

Pod práve vykosenu líkou,
dvesto vln pred mostom,
si rieka zvedavo vykrútila krk
a nevie sa vynadiť,
čo všetko z pravého pleca
ona sama vyplavila na breh.

Je prekvapená,
ale ku všetkému sa priznáva,
lebo vie, že všetko je jej,
že všetko, čo sa k nej túli,
jej patrí
ako voda, brehy a dno
i poznanie, že postat',
cez ktorú preteká
ako jej súčasť,
je základ, podklad a báza,
ale aj miesto,
tvoja časť, tvoj diel,
ktorý máš pokosiť, zorať, obsiať,
ale aj zavlažiť
a - objat'!

Po mene

Musím to uniesť, večný Bože,
veď láska v tebe stále je,
musím sa dostať cez tie nože
i cez spevavé hoboje.

Musím to uniesť s tebou, Bože,
aj do dní, čo sa obrátia,
keď človek schádza z modrej kože
až do večného objatia.

Musím to uniesť s tebou, Bože,
keď zas mi meriaš ramená,
tou štipkou vôle, ktorá môže
dotknúť sa perou kolena.

Musím to uniesť, večný Bože,
ten íver trňa v temene...
Tak si nás, Báseň, bičom požeň,
no zavolaj nás po mene!

Janka Krivošová: Svetlo

Mário Ján Milov

V dejinách slovenskej literatúry je ešte veľa autorov, ktorých literárna kritika vníma len veľmi okrajovo a ich diela sú odsúvané do úzadia. Ide o básnikov, ktorých tvorivý potenciál bol paralyzovaný nežičlivým dňom v spoločnosti a politickými zmenami v rokoch 1948 – 1989. Mnohí z nich boli zastavení v rozlete a nestihli naplniť svoje literárne schopnosti. Tí, ktorí nešli pred červenou totalitou do exilu a zostali doma, boli odsúdení na nedobrovoľné mlčanie, čo výrazne ochudobnilo slovenskú literatúru.

Pri vyplňaní chýbajúcich článkov mozaiky zabúdaných autorov nachádzame i meno Mária Jána Milova. Hoci patril k nádejným básnikom slovenskej katolíckej moderny, jeho dielo je dodnes v kontexte slovenskej literatúry pomerne neznámym a nepreskúmaným fenoménom. Ako rodák z okolia Nitry často uplatňoval vo svojich básňach regionálny aspekt s cieľom zviditeľniť svoj rodný nitriansky kraj a vyjadriť úprimnú lásku k tejto zemi. Aj z tohto dôvodu si zasluhuje našu pozornosť.

Mário Ján Milov, občianskym menom Ján Milo, sa narodil 13. 2. 1913 ako najstarší syn v rodine poľnohospodárskeho robotníka v malej dedinke pri Nitre – vo Veľkých Janíkovciach. Po absolvovaní ľudovej školy, pokračoval v štúdiu na osemročnom gymnáziu v Nitre. Práve tu sa u mladého Milova začali prejavovať literárne sklony a postupne objavoval fascinujúci svet poézie. Jeho prvé básnické pokusy však výrazne ovplyvnila prehlbujuca sa materiálna kríza rodiny, čo sa prejavilo najmä v tematickej rovine básní, zameraných predovšetkým na sociálne otázky.

Po úspešnej maturite pokračoval ďalej v štúdiách teológie v nitrianskom bohosloveckom seminári. Teologické štúdium nebolo len napĺňaním Milovovej túžby stať sa kňazom, ale akoby umožnilo nádejnému básnikovi intenzívnejšie vnímať svoje myšlienkové pochody, ktoré ho ešte viac inšpirovali k tvorbe. Prejavilo sa to i v množstve publikovaných básní. Svoje početné básnické príspevky začal uverejňovať od roku 1932 v časopisoch – *Archa*, *Elán*, *Hlasy z domova a cudziny*, *Pero*, *Postup*, *Rozvoj*, *Prameň*, *Kultúra*, *Plameň*, *Slovenské pohľady*, ale i v periodikách ako napríklad *Duchovný pastier*, *Hospodársky obzor*, *Nová mládež*, *Nitrianska stráž*, *Nový svet*, *Slovenská politika*, *Slovák a Gardista* – pod pseudonymom M. J. Milov a jeho rôznymi modifikáciami. Jeho básne už svojím obsahom, témou a spracovaním naznačovali evidentný príklon k meditatívnej poézii s výrazne mystickým, náboženským a národným charakterom, čo malo pravdepodobne vplyv na jeho začlenenie k básnikom slovenskej katolíckej moderny. Svojimi básnickými juveniliami Milov ukázal, že v ňom drieme talent, ktorý je však naďalej potrebné prehlbovať, rozvíjať, cibriť a zošľachťovať.

Do povedomia širšej verejnosti sa dostal i vďaka výberovej *Antológii mladej slovenskej poézie (1933)*, do ktorej ho Dilong zaradil medzi nádeje (*Počiatky v sluboch*) slovenského katolíckeho básnictva. Milov sa tu predstavil najmä sociálne motivovanými veršami, ktoré vypovedali o tiesnivých pocitoch mladšieho bohoslovca. Azda najvýstižnejšie o nich vypovedá báseň

Pred dražbou: „Volky moje, biele volky, / ešte jednu brázdú! / zajtra večer / iného už máte gazdu. / Ešte jednu brázdú! / Okradnú ma! – odvezú vás! / Pluh mój kto potiahne? Udrem bičom – kto len na vás siahne! / Voz mój kto potiahne?! / Papiere a knihy pánov / vetru hodím v drápy! / Nedám si vás! / Myšlienka tá trápi / srdce – veľmi trápi!“ Tento vzdor vychádzajúci z mladíckej duše bol dôkazom pretrvávajúceho vnútorného nepokoja a citovej rozkolísanosti, ktoré však osobnostným dozrievaním postupne ustupovali do úzadia.

Keď začal vychádzať v roku 1934 časopis *Postup*, medzi menami jeho aktívnych prispievateľov, ako napríklad A. Brezány, R. Dilong, J. Haran-

BEÁTA BRUNCLÍKOVÁ

Invenčnosť dobovej poézie Mária Jána Milova

ta, P. G. Hlbina, J. Silan, T. H. Florin, P. Oliva, M. Šprinc, L. Hohoš, S. Veigl, J. Slavkovjan či K. Geraldini, sa objavilo i meno M. J. Milova. Z kvantitatívneho hľadiska, z hľadiska na množstvo uverejňovaných príspevkov, ho možno právom začleniť k popredným predstaviteľom skupiny spomínaných postupstov, čo dokazujú i vyjadrenia renomovaných hodnotiteľov a literárnych kritikov duchovnej poézie, ako napríklad: „V prvom ročníku *Postupu* začali od samého začiatku publikovať predovšetkým kňazskí, moderne orientovaní básnici: R. Dilong, P. G. Hlbina, J. Haranta, I. Javor, M. J. Milov. Nie div, že o *Postupe* sa hovorilo aj ako o časopise katolíckej moderny.“¹ alebo: „Generačne bol J. Milov príslušníkom literárnej skupiny postupstov a predstaviteľom tzv. slovenskej katolíckej moderny.“²

Vďaka básnickej tvorbe sa v tomto čase u Milova dotváral pohľad na svet, na život, na svoje rozhodnutie zasvätiť život Bohu a oddane mu slúžiť. Poézia sa pre Milova stala útechou, útočiskom; prostredníctvom básni mohol lepšie vypovedať o svojich pocitoch neistoty, strachu či radosti a rozhodnutí, prekonať všetky prekážky. S blížiacou sa kňazskou vysviackou však Milov dozrieval nielen umelecky, ale hlavne osobnostne. Postupom času nachádzal vo svojej duši pokoj, vyrovnanosť, harmóniu a uvedomoval si, čo je pre človeka skutočnou životnou hodnotou: „Dnes vidím a chápem, že chudoba nie je nešťastím, ani bohatstvo šťastím. Sú to dve cesty proti sebe vedúce, ale pútnikov konečne privedú k Tebe. Dnes Ti, môj Bože, ďakujem! Vieš prečo! Miesto ťažkej peňaženky nesiem si bohaté srdce, ktoré zbujnelo a vykvitlo v Tvojich záhradách, kde nikdy nechýba voda milostivej lásky.“³

Za rímskokatolíckeho kňaza bol vysvätený roku 1937. Jeho prvými, no zároveň i poslednými pastoračnými pôsobiskami sa stali Považská Bystrica a Trenčín, kde bol kaplánom do roku 1940. Popri duchovnej činnosti si našiel čas aj na iné aktivity. Množstvo energie venoval výchovno-kultúrnej práci v mládežníckych organizáciách, usporadúval besedy s poprednými osobnosťami literárneho i kultúrneho

života. V rokoch 1938 – 1940 redigoval týždenník *Trenčan*, ktorý sa systematicky venoval slovenskej literatúre. Okrem portrétov domácich autorov sa v ňom objavovali i medailóny významných spisovateľov inonárodných literatúr, čím výrazne prispieval k rozširovaniu obzoru čitateľov.

Aj napriek tomu, že sa občas u Milova prejavili sklony reagovať na spoločensko-politické dianie, bol v prvom rade kňaz – obetavý, pokorný, vedomý si svojich slabostí a nedostatkov, no hlavne kňaz milujúci svojich blízkych. Práve tieto jeho charakterové črty sa podpísali pod rukopis jeho básnického debutu. Pri koncipovaní zbierky *Rovnoběžky (1938)*, vydané krátko po jeho vysvätení, sa hlavnými inšpiračnými

alebo ako nevyhnutnosť pri spoznávaní pravých hodnôt na ceste k Bohu.

Okrem náboženských motívov sa v zbierke nachádzajú i obrazy prírodnej scenérie, ktorá akoby plnila úlohu sprostredkovateľky medzi človekom a Bohom. Taktiež sa do centra autorovej pozornosti dostávajú skutočnosti sprevádzajúce život obyčajných ľudí – hoci k zvoleným témam pristupuje Milov s väčším nadhľadom, naďalej vystupuje ako kňaz. Zdôrazňuje potrebu lásky a svornosti ľudí, ktorými sa dá prekonať nedobry stav spoločnosti (mocenské túžby jednotlivcov, naštrbené medziľudské vzťahy, úpadok základných etických hodnôt či strata viery v dobro človeka), nachádzajúcej sa na prahu novej svetovej vojny. Samo-

Boha ako hlavného Hýbateľa ľudských osudov a dejín. Štylizuje sa pritom do polohy všeobjímajúceho a všemilujúceho básnika – kňaza, ochotného zobrať na svoje plecía „farchu celého sveta“. Jeho úprimné volanie „ohlás ma Pane, vo vesmíre veľkom, / chcem za nich trpieť jak Ty celkom“ (*Aby mali druhí šťastie*) vyvíra priamo z duše naplnenej láskou k blízkym. Hoci sa Milov snažil vo väčšine básní uplatňovať nadosobný princíp, všeľudské videnie sveta, neubrnil sa občas menším sebareflexiám či úvahám o postavení básnika v spoločnosti. Miestami sú jeho verše plné vnútorného nepokoja, neistoty, vyplývajúcej z prežívanej bytostnej krízy. Akoby stratil všetky ilúzie a jeho dušu zachvátila únava a sklamanie, ktoré mu bránilo napredovať ďalej: „Hľa, tu som krásou unavený, / nevládzem spievať, iba myslieť viem, / oblakov mlčanlivosť vrúčne milujem / i keď sa mi pred očima mení. / Čas u mňa stratil veslo, / v krajínach poezie pánom není, / tam býva mlčanlivosť teplým hniezdom, / z neho ma myšlienky nesú čo vlny bité piestom, / hoci ja unavený nehnev miestom“ (*Preludium*).

Bez povšimnutia však nenecháva i spoločensko-politické dianie. Vznik samostatného Slovenského štátu sa ho dotýkal rovnako ako ostatných ľudí, a tak ako básnik cítil potrebu, možno i povinnosť, zaujať k aktuálnym udalostiam vlastný postoj. Tým sa však v istých momentoch menil z básnika na bojovníka a ochrancu ťažko skúšaného slovenského národa. Táto zmena postoja nebola spôsobená len vonkajšími faktormi, ale i vnútorným prežívaním Milova, u ktorého sa začali prebúdať postoje nezlučiteľné s kňazským povoláním.

Novú etapu v literárnom živote M. J. Milova predstavuje básnická zbierka *Rovina*, ktorá vyšla krátko po ukončení 2. svetovej vojny (máj 1945). Jej vydanie symbolizovalo zároveň oživenie literárneho diania na Slovensku a prebudenie umeleckých múz umlčaných ríčaním zbraní. V *Rovine* Milov definitívne zanechal duchovnú spiritualitu a v básňach sa sústredil najmä na realitu prežívanú obyčajnými ľuďmi. Vo veršoch sa to prejavilo nielen v tematickej, ale i vo výrazovej rovine. Kým v prvých dvoch zbierkach dominuje duchovná tematika a vzletné básnenie plné komplikovaných metafor, navonok priezračných, no v skutočnosti viacvýznamových obrazov, v tejto zbierke upriamuje autor svoj záujem hlavne na prírodu a človeka v nej. Do centra jeho pozornosti sa dostáva rodný nitriansky kraj, ktorému vzdáva Milov prostredníctvom svojich básní hold a zároveň sa vyznáva v lásky k tejto požehnannej zemi: „všetko mi je vzácne v každom tvojom kúte, / všetko mi je drahé, akoby v tomto čosi zo mňa bolo, / všetko mi vyhrávať chce sladké detstva sólo“ (*Rovina*). Obrazy nádhernej prírodnej scenérie, oživujúce v nostalgických spomienkach, doplnia autor reminiscenciami na slávne i smutné časy starobylej Nitry a jej okolia. Nezabúda však ani na ľudí, ktorí tu žijú a pracujú v harmónii a vo vzájomnej symbióze s rodnou hrudou, životiteľkou všetkého živého. Na všetko pritom dohliada všemocný milujúci Boh, sprevádzajúci ich kroky po celý život.

Milov však neprehlíada ani udalosti, ktoré markantne vplyvajú na život celého ľudstva. Vo veršoch rezonujú ešte čerstvé spomienky na prežitú vojnovú apokalypsu, no neobíšiel ani obraz medziľudských vzťahov a neľahkého postavenia jednotlivca v spoločnosti.

Hoci preferovanie profánnych tém

zrejme, nezastupiteľnú úlohu opäť zohráva Boh ako centrálna integračná entita.

Hoci M. J. Milov vykonával svoje kňazské povolanie s láskou a obetavosťou, predsa len sa neubrnil nástrahám, ktoré život so sebou často prináša. Citové vzplanutie malo za následok zanechanie kňazskej služby a návrat do civilného života. Nebola to jednoduchá cesta, pretože jeho vzťah k cirkvi musel byť upravený kánonickým procesom v Ríme, ktorý ho zbavil kňazského sľubu. Až potom sa mohol oženiť s Mariannou Sokáčovou, s ktorou sa zoznámil v Trenčianskych Tepliciach. Milov však tento životný zvrät nevnímal tragicky.

Po vystúpení z kňazského stavu v roku 1940 si M. J. Milov našiel civilné zamestnanie a stal sa pracovníkom Národného ústredia potravných družstiev (NUPOD) v Bratislave. Popri zamestnaní začal študovať na Právnickej fakulte UK. Zároveň bol i redaktorom družstevno-propagačného časopisu *Tovar* a neskôr redigoval družstevný časopis *Hospodársky obzor*.

Ešte v tom istom roku (1940) vyšla Milovovi druhá básnická zbierka *Závetrie*, ktorá bola dôkazom jeho nevyčerateľnej invencie. Aj tentokrát sa autor prejavil ako jemný lyrik s citom prenikajúcim do podstaty vlastného ja, až ku koreňom svojich myšlienok či nepokojov. K tejto schopnosti sa však pridala i nová rozmer jeho životných postojov, akási väčšia osobná zaangažovanosť do diania okolo neho. Hoci sa u Milovovi nezaprelo zmýšľanie kňaza, prítomnosť náboženských prvkov už nie je taká zjavná. Od subjektívneho zobrazovania prežívaných pocitov prechádza viac k objektívnejšiemu nazeraniu na svet a dianie v ňom. Takáto premena autorského subjektu je úzko spätá so zmenou tematických východísk a inšpiračných zdrojov. Básne majú väčšinou nadosobný charakter, pričom sa v nich uplatňuje akýsi všeľudský princíp. Milov zameriava svoju pozornosť hlavne na všeobecnejšie témy – ako napríklad láska k blízkym, k rodnému kraju, národu či vlasti. No veľkými spomenutými témami sa neustále prelína prítomnosť

bolo neodškriepiteľným dôkazom toho, že nádejná hviezda slovenskej katolíckej moderny postupne vyhasínala, Milov sa stále snažil zotrvať aj naďalej na úrovni moderného a katolíckeho básnenia. Básnická zbierka *Rovina* je však akýmsi posledným umeleckým poryvom básnikovej duše, pretože príklonom k družstevníckej tematike v ďalšom období sa až príliš vzdialil od základných princípov básnického zoskupenia katolíckych autorov.

Záujem o uvedenú problematiku vyplýval predovšetkým z jeho zamestnania a podielu na vydávaní viacerých hospodárskych periodík. Zbierkou *Jednotou k sile* (1947) chcel M. J. Milov prispieť k zviditeľneniu družstevníctva, pričom jeho snaha usúvzťažňovať viaceré rozdielne entity svedčí – v tomto prípade – o Milovom nie vždy celkom reálnom nazeraní na objektívnu realitu. V načrtnutých intenciaciach sa autor snaží spojiť všetky spoločenské vrstvy svornosťou a láskou, ktoré však prepája socialistickým motívom súdržnosti. Idea družstevníctva je u Milova úzko spätá s Božími úmyslami, a tak nevidí problém v splynutí individuálneho s kolektívnym a v zjednotení sociálneho s kresťanským. Aj za cenu poklesu umeleckej hodnoty básni podriadil autor svojmu cieľu úplne všetko – tému, spracovanie, vyjadrovanie i poetiku.

Práve v tejto fáze tvorby zachytil Milova februárový prevrat (1948)

i nádeji poézia a spomienka na rodný nitriansky kraj. Hoci sa po návrate na slobodu realizoval aj naďalej v oblasti družstevníctva, na poéziu nezanevrel. V rukopisoch mal na vydanie pripravené množstvo priečinkových básní, fejtónov, esejí či detských rozprávok. Politické pomery a náhla smrť 9. 3. 1979 mu však už nedopriali oficializovať pripravené texty.

O tom, že tvorivý potenciál M. J. Milova bol veľký, svedčí široká žánrovo-druhová skladba – okrem poézie písal aj divadelné hry, libretá, prózu pre deti, úvahy, fejtóny, eseje. Popri literárnej činnosti sa venoval redaktorskej práci, prekladateľstvu, hudbe, odbornej literatúre, spolupracoval s rozhlasom, filmom, televíziou.

Hoci M. J. Milov nepatril medzi popredných predstaviteľov slovenskej katolíckej moderny a vôbec celej slovenskej literárnej tvorby, išlo o všestranne plodného človeka, ktorého širokospektrálne dielo obohacovalo slovenskú spoločnosť a poskytovalo zaujímavé tvorivé impulzy. Aj napriek tomu, že musel často čeliť nepriajmým životným nástrahám, vždy si dokázal nájsť aspoň aký-taký publikačný priestor a témy, ktorými vedel oslovit čitateľa. Preto si zasluží, aby jeho dielo nezostalo úplne na periférii nášho záujmu. Ak už nie ako básnika slovenskej katolíckej moderny, tak aspoň ako básnika nitrianskeho regiónu, ku ktorému prechovával po celý život vrúcny vzťah:

V privretých očiach sa mi vežiš

a v strechách kvitneš, Nitra, ty mesto Pribinovo! (...)

*Kus detstva zahrabal som v tvojom tieni,
sedliacku kabanicu predal na jarmoku
svätójánskom, keď ženci klasmi ošumení
poprve prikladali kopy ku kolienkam stebiel
a vtedy pocítil som, čo je to mať slzu v oku
pri odchode z lúk a viníc, kde si tolko nediel*

rozložilo biele sukne odpočinku

a kde srdce v tichom zanietení

čulo stúpať z temnôt sladkosť vínku. (...)

Chvíľ slnečných si mi dala veľa,

hoc ani v smútkoch nebola si skúpa,

*to ale žiadala si duše mojej kniha biela,
poznať tú škálu, ktorou k múdrosti sa stúpa*

a ktorou človek vykupuje seba.

Prach tvojho veku, Nitra staroslávna,

na všetko toto sedáva si časom

a čo krvácalo do nedávna,

obaľuje zabudnutia pásom,

aby človek v podvedomí nosil iba: ja som!

(Rovina, Nitra)

a následná zmena politického režimu. Pre bývalého kňaza a aktívneho básnika z obdobia existencie samostatnej Slovenskej republiky nastali ťažké časy. Básnické odmlčanie sa nebolo jediným problémom, s ktorým sa musel vysporiadať.

Nedôvera úradov, nespravodlivé obvinenia mu veľakrát strpčovali život. Pobytu vo väzení či niekoľkokorôňné jáchymovské peklo mali zlomiť jeho odpor a „obroditiť“ jeho bytosť v duchu socialistických predstáv. Nestalo sa však ani jedno, ani druhé. Milov prekonal túto kalváriu a zostal verný svojim etickým princípom a hodnotám. Po celý čas ho držala pri živote

POZNÁMKY:

- Okrem pseudonymu M. J. Milov používal Ján Milo i nasledovné modifikácie: M (časopis *Trenčan* - 1938), M. J. (*Trenčan* - 1938), M. J. M. (*Trenčan* - 1938, 1940; *Nová mládež* - 1942/43; *Slovák* - 1940), M. Z. Milov (*Slovák* - 1940).
- MILOV, M. J.: *Pred dražbou*. In: DILONG, R.: *Antológia mladej slovenskej poézie*. Trnava, Spolok Sv. Vojtecha 1933, s. 271.
- PAŠTEKA, J.: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava, LÚČ 2002, s. 57.
- CABADAJ, P.: *Na hrane času*. Slovenské národné noviny, roč. 5 (9), 1994, č. 24, s. 12.
- MILOV, M. J.: ... *plorabit, et flebitis vos, mundus autem gaudebit* (Joan. 16, 20). Prameň, roč. 1, 1936, č. 1, s. 10.

Dobré ráno, Slovensko!

Za Jankom Belianskym

Ján Beliansky

V nedeľu 3. februára 2008 zomrel v USA, v Clevelande, veľký slovenský vlastenec a dobrý človek Janko Beliansky. Jeho meno a činnosť sú známe každému, kto sa zaujíma o problematiku slovenskej politickej emigrácie a v širšom zmysle aj o zahraničných Slovákov. Janko Beliansky patril ku generácii, ktorá vstupovala do života v období prvej Slovenskej republiky a plná elánu a životných plánov v slobodnom štáte sa podieľala na jej budovaní. Idea národnej a štátnej slobody, nezmazateľne a natrvalo poznačila nielen zmysľovanie, ale aj ďalší osud tejto mladej, nastupujúcej generácie idealistov, ktorá bola v minulom storočí totalitným, čechoslovakistickým režimom kruto prenasledovaná. Tí, čo po roku 1945 zostali doma boli nielen spoločensky degradovaní a vytlačení na okraj spoločnosti, ale veľká časť z nich skončila vo väzniciach, pracovných táboroch, a niektorí patili za slovenskú slobodu aj životom. Takzvaný ľudovodemokratický režim, na princípe kolektívnej viny, surovo a bezcitne trestal nielen tých, ktorí sa podieľali na budovaní Slovenského štátu, principiálne odmietajúcich augustový, protištátny puč z roku 1944 a s ním spojený nástup komunistického totalitarizmu, ale aj ich deti a vnukov. Bola to veľmi – veľmi vysoká cena, ktorú dovtedy za národnú a štátnu slobodu neplatila žiadna slovenská generácia.

Tí, čo po roku 1945 odchádzali do zahraničia, nešli tam za masťnými hrncami, ale aj napriek tomu, že sa ocitli vo veľmi komplikovanom a ťažkom postavení, aj v nepriaznivých podmienkach nezištne a oduševnene pracovali na prospech slovenského národa a na obnove stratenej štátnej slobody. Slovenská štátnosť bola v očiach tejto generácie personifikovaná v osobe prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisu, ktorý položil svoj život na oltár prirodzeného práva Slovákov na ich „svojský, slovenský život.“ Preto opodstatnené sa táto obetovaná generácia –, ku ktorej celou svojou dušou patril aj Janko Beliansky –, nazýva tisovskou generáciou. Ovocie tejto generácie sme zožali 1. januára 1993, keď náš národ sa zbavil totalitného režimu a opäť si obnovil svoj vlastný, nezávislý štát.

Ján Beliansky sa narodil 17. septembra 1922 vo Veľkom Klíži (okr. Topoľčany). Po skončení meštianskej školy sa v roku 1938 zamestnal ako úradník vo firme Baťa v Zlíne, od r. 1940 v Baťovonoch (Partizánske). Tu prežíval obdobie prvej Slovenskej republiky ako miestny organizátor zbierky na zlatý poklad, zakladateľ miestneho odboru Matice slovenskej, dôverník Slovenskej národnej knižnice, tajomník Združenia katolíckej mládeže a športový spravodajca vojenského časopisu *Stráž vlasti*. Keďže po roku 1945 otvorene kritizoval naoktrojovaný prosovietsky režim a odmietol sa zaradiť do oficiálneho šíku oslavujúceho tzv. povstanie, Gottwalda, Beneša a Stalina, bol ako nepriateľ ľudovodemokratického štátu určený k lopate na prevýchovu. Eš-

te aj po viac ako polstoročí s hrdosťou spomínal, ako s lopatou na pleci pochodoval stredom mesta na čele sprievodu zradcov a nepriateľov benešovskej demokracie, určených na manuálne práce. Keď mu po februári 1948 reálne hrozilo, že bude zatknutý, rozhodol sa emigrovať. Útek sa mu po niekoľkých dramatických pokusoch nakoniec vydaril. Prvým miestom jeho pobytu v zahraničí sa stala Veľká Británia, odkiaľ sa v roku 1952 presťahoval do amerického Detroitu.

Už vo Veľkej Británii sa aktívne zapojil do činnosti slovenskej politickej emigrácie, a to ako organizátor a novinár. Prispieval do časopisu *Vatra* a viedol vášnivé polemiky s Čechmi a čechoslovákmi, ktorí v zahraničí začali opäť kriesiť protislovenskú Masarykovu ideológiu čechoslovakizmu. Svoje aktivity novinára a organizátora naplno rozvinul najmä na pôde USA, kde v tom období žila početná, národne uvedomelá slovenská komunita, ktorá mala nielen svoje početné cirkevné a školské inštitúcie, ale aj početné spolky, organizácie, noviny a časopisy. Ján Beliansky publikoval svoje články v krajankej tlači, ako aj v tlači slovenskej politickej emigrácie, kde sa orientoval na Karola Sidora a na Slovenskú národnú radu v zahraničí. Angažoval sa aj v americkom politickom živote, v Republikánskej strane. Takmer dvadsať rokov pôsobil ako tajomník Slovenského republikánskeho klubu v Michigane.

V roku 1964 absolvoval ekonomické štúdium na Pittsburskej univerzite. Následne pracoval v rôznych podnikoch ako účtovník. Z vlastných prostriedkov vydával časopis *Slovak Heritage* (Slovenské dedičstvo), a na pôde USA propagoval slovenskú kultúru a históriu. Mal v sebe zakorenene hlboké sociálne cítenie. Všetci čo ho poznali sa mohli o tom presvedčiť. Bol schopný dať aj to posledné čo mal. Táto jeho vlastnosť vyzarovala z neho takú prirodzenú charizmu, že ju ani nevnímal. Keď koncom 60. a začiatkom 70. rokov prišla do USA no-

vá vlna utečencov zo Slovenska, stal sa predsedom miestneho Výboru na pomoc slovenským utečencom.

Janko Beliansky bol predovšetkým mužom činu. Jeho články a polemiky s protislovenskou kampaňou vedenou v časti americkej tlače, ako aj s čechoslováckymi ohováračkami, tvoria len časť jeho aktivít. Vlastným nákladom vydal dve vydania brožúry *Unconquerable Slovaks* (Nepokorení Slováci), ktorá zahraničnému čitateľovi priblížila Slovensko, jeho históriu, kultúru a významné osobnosti. V 80. rokoch založil a viedol *Slovak Research Institute of America* (Slovenský výskumný ústav v Amerike), ktorý vydal významné diela slovenských historikov, filozofov, politológov žijúcich v zahraničí. Následne, až do svojho odchodu do dôchodku, pracoval ako redaktor slovenskej časti dvojtýždenníka *Jednota*, tlačového orgánu Prvej katolíckej slovenskej jednoty.

S veľkým zadosťučinením privítal pád svetového komunizmu a najmä obnovu štátnej samostatnosti Slovenskej republiky. Bolo to veľké víťazstvo a definitívne zavŕšenie dlhoročných zápasov tisovskej generácie za národnú emancipáciu Slovákov. Bez obetí, ktoré táto obetovaná generácia priniesla na oltár vlasti, a to či už doma alebo v zahraničí, by nikdy nebolo došlo k 1. januáru 1993. Malicherné pseudospory súčasných potentátov, kto sa najviac zaslúžil o obnovu slovenskej štátnosti (či V. Mečiar, J. Čarnogurský alebo V. Klaus) sú –, v porovnaní s tým, čo urobil Janko Beliansky a stovky známych ako aj neznámych jeho generáčnych druhov –, nedostojné a smiešne. Raz spravodlivá história objektívne posúdi aj túto otázku a oddelí plevu od zrna.

Slovenský národ stratil v Jankovi Belianskom veľkého vlastenca. Jeho „Dobré ráno, Slovensko!“, ktoré nám znelo v telefóne z amerických diaľav, zamĺklo naveky.

JÁN BOBÁK

Za Ignáčom Kolčákom

Dotítklo. Tak zrazu a znenazdajky. To hrmotné, prudké, vášnivé, oddané, tvorivé, milujúce i kritizujúce, láskavé i odporujúce, výrečné a nikdy neutíchajúce srdce Ignáca Kolčáka dotítklo. Ako a prečo, to nech posúdia patológovia. My ostatní sme to ani v najmenšom nečakali. Nič tomu nenasvedčovalo, hoci neuhovor sa na ten stále čulý a aktívny organizmus nalepilo neúrekom. Večne plný energie, túžby, plánov, rozrobených akcií, stretnutí, dlhých monológov o umení, tvorivosti, histórii, spomienok i svedectiev sa nám Ignác Kolčák pomínul.

„Verný syn Oravy“, ako bol nedávno v tlači nazvaný, sa zo Sihelného s nemalou odvahou, ale i s malou du-

šičkou gorala, ktorému ani v Martine poriadne nerozumeli, vybral do sveta. Postupne ho cesty priviedli do Prahy, vraj maľovať by rád. No na AVU si gurážneho chlapca ponechali a on ich nesklamal. Pracoval, študoval, až úspešne doštudoval. A nielen doštudoval. Stihol tiež očariť Bělu Vavrdovú, aby s ňou následne naplnil Oravu umením. Nechýbal pri zakladaní Oravskej galérie v Dolnom Kubíne, istý čas ani pri jej riadení, ani pri záchrane kostolníka na Slanickom ostrove, pri jeho premene na stálu expozíciu ľudového – sakrálného – umenia v podmienkach agresívneho ateizmu, pri získaní, prevoze a spustení na vodu Oravskej priehrady osobnej lode pre možnosť prepravy návštevníkov. A keď nebolo inej možnosti, tak na nej aj kapitánčil. A tiež funkcionárčil. Predovšetkým vo Zväze slovenských výtvarných umelcov, kde tvrdo hájil aj moderné a výbojné prejavy mladých výtvarníkov, nezmestivších sa do intencií strážcov „vedúcej úlohy“ moci, hoci sám inklinoval ku klasickejšiemu spôsobom tvorby.

Ignác Kolčák

Chýbaš nám, Ignác, a som presvedčený, že ešte dlho ponesieme v duši i spomienkach Ducha Tvojho elánu, nezlomnosti, energie, nápadov i čara. Česť Tvojej pamiatke.

ALEXANDER B. MOLNÁR

Ignác Kolčák: *Cigán. Kresba perom, 1976*

(Dokončenie zo 4. strany)

Úspech uvedenej akcie považujem za vylúčený... Naproti tomu by musela vyvolať čo najsilnejší odpor... zo strany slovenskej spoločnosti, ktorá nemôže... zabudnúť na stratu niekoľkých obcí v prospech Poľska, v ktorých žijú Slováci.“

Na tento list dostal vyslanec Lasocki z Varšavy odpoveď v ktorej ho poučili: „Ministerstvo zahraničných vecí súčasne oznamuje, že mu nie je známe o slovenských obciach pripojených k Poľsku. Je pravda, že v niektorých obciach poľského Spiša a Oravy obyvateľstvo sa správa voči Poľsku rezervovane – vzhľadom na to, že hovorí po poľsky, treba ho považovať za poľské n e u v e d o m e l é obyvateľstvo a nie za Slovákov...“ Nie je bez zaujímavosti, že Zygmund Lasocki bol vzápätí odvolaný. Novým vyslancom sa stal 31. augusta 1927 Wacław Grzybowski.

Akcia uvedomovania poľsky hovoriacich slovenských Goralov rozbehnutá poľským Ministerstvom zahraničných vecí pokračovala na operatívnych poradiach uskutočňovaných vo Varšave. Neskôr sa ťažisko prenieslo do Katowic, pretože iniciatívu prevzal sliezsky vojvoda Michał Grażyński, ktorý si vytvoril okruh spolupracovníkov. Okrem funkcionárov z ústredia MZV a zo zastupiteľských úradov v Československu (K. Ripa, konzul v Ostrave, Malholme, gen. konzul v Ostrave, W. Łaciński, konzul v Bratislave), ho tvorila veľmi významná krakovská skupina (vysokoškolskí profesori W. Goetel, W. Semkowicz), kňaz Ferdinand Machay, ďalej Dr. L. Wolf, poslanec čs. snemu z Ostravy, riaditeľ poľských gymnázií v Orlovej (ČSR) a v Nowom Targu (Poľsko), senátor poľského sejmu F. Gwiżdż.

Uvedieme zopár zásad a úloh, ktorými sa riadili:

- Kvôli utajeniu pôsobiť navonok zásadne z Českého Tešínska, t.j. z čs. územia,

- zabezpečiť výchovu poľských kádrov z miestnej inteligencie (stredné školy na Č. Tešínsku, univerzita v Bratislave, resp. v Krakove),

- nadväzovať a udržiavať styky s „potenciálnymi“ Poliakmi, napr. so študentmi v Kežmarku, s klerikmi v Bratislave a Sp. Kapitule,

- organizovať zájazdy, výlety, letné tábory poľských skautov a vysokoškolačkov z Poľska na Spiši, Orave a Kysuciach,

- vydávať a rozširovať na Slovensku poľské kalendáre, časopisy a najmä náboženskú literatúru,

- zamestnávať čs. občanov Poliakov z Tešínska na „poľských“ majetkoch na daných územiach (Lubovňa), presídľovať tam poľských dôchodcov z Tešínska. Naliehať na grófa Zamoyského, majiteľa hradu v Lubovni a kúpeľov Ružbachy, aby zamestnával poľský personál, lekárov a pod.

- venovať sa príprave sčítania ľudu v ČSR, aby sa vykázala existencia obyvateľstva, hlásiaceho sa k poľskému jazyku,

- získať postupne kultúrny a hospodársky vplyv na „poľské“ centrá na Spiši a Kysuciach na Slovensku,

- vyhýbať sa otvorenej propagačnej činnosti, čo by bolo pre vec veľmi škodlivé, mohlo by to naraziť na odpor samotného obyvateľstva, ktoré by sa zrieklo akéhokoľvek spojenia s poľskosťou,

- akcia bude dotovaná potrebnými financiami z prostriedkov Ministerstva zahraničných vecí vo Varšave a Sliezkeho vojvodstva v Katowiciach.

V rokoch 1929-1938 sa uskutočnilo 8 konferencií, ktoré sa sprvu venovali slovenskému Spišu, Orave a Kysuciam, neskôr pod vplyvom Krakovskej skupiny sa začlenil aj bod „Slovensko“ ako také, so zámerom zapojiť do akcie

Diplomacia srdca

tú časť slovenskej verejnosti, ktorá zaujímal priateľský postoj k Poľsku, pričom rozhodujúcu skupinu mali tvoriť kňazi z pohraničných dedín. Na konferencii 13. 4. 1931 sa rozhodlo: „Kňazi z poľského Tešína nadviažu písomný styk s katolíckym duchovenstvom na Spiši, Orave a v oblasti Čadce s cieľom získať niekoľkých kňazov, ktorí priaznivo naklonení poľskej veci, mohli by tam neskôr vyvíjať aktivitu“. Súčasne sa rozhodlo, že „viacero redakcií katolíckych časopisov z Poľska pošle svoje ukázkové exempláre katolíckym kňazom na Spiš, Oravu a na Kysuce, aby si ľahšie osvojili poľský pravopis. Možno takouto cestou sa podarí získať niektorého pre poľskú vec, najmä ak je poľského pôvodu.“

V záujme efektívneho presadzovania plánu sa predpokladala úzka spolupráca poľských zastupiteľských úradov v ČSR s centrami, ktoré riadili prácu v Poľsku, pričom sa zvláštny dôraz kládol na krakovské centrum. Úlohou Semkowica, Goetla, Gorkiewiczza bolo udržiavať čo najsrdečnejšie kontakty so Slováckmi, podporovať kultúrne a turistické styky so Slovenskom. Tí istí ľudia, ktorí sa na slovenskom pohraničí vydávali za „buditeľov poľskosti“, podnikali na druhej strane kroky, aby Slováci dostali štipendiá na Jagellonskej univerzite v Krakove, organizovali výmenu študentov a veľkolepo vítali zájazdy a umelecké súbory zo Slovenska. Táto „zblížovacia akcia“, čiže starostlivo pestovaná priazeň mala poslúžiť na ďalšiu, tentoraz pokojnú „delimitáciu“ Tatier. Je známe, že Semkowicz bol vedený iracionálnym presvedčením, že výsledky „zblížovacej akcie“ vytvoria takú situáciu, že „zanedlho bude možno hovoriť otvorene so Slováckmi o spiško-oravských otázkach“. Pokiaľ ide o argumenty, o tie sa postará rozmáhajúca sa akcia na pohraničí.

Profesor Semkowicz vypracoval v máji 1934 pre poľské MZV memorandum, v ktorom uviedol:

„Naša činnosť obsiahla nasledujúce oblasti:

1. Poľskú Oravu a Spiš, t.j. časť územia priznanú Poľsku, ktoré s ohľadom na nízku národnú uvedomelosť poľského obyvateľstva si vyžadovala prácu na jeho prehĺbení...“

2. Československé časti Spiša, Oravy a Kysúc, kde býva kompaktné poľské obyvateľstvo v počte asi 80 000, ktoré priamo susedí s poľským osídlením na Tešínsku a v južnom Malopoľsku. Úsilie našej práce s týmto obyvateľstvom, ktorému takmer úplne chýba poľské národné povedomie a na 90% sa pokladá za Slovákov, smeruje k podchyteniu rozvíjajúcej sa buditeľskej akcie, ktorá tu naráža na veľké ťažkosti.

3. Slovenské územie: získanie prostriedkov a ciest na účely zblíženia a vybudovania priateľstva so slovenským národom, a to nielen vzhľadom na nevyhnutnosť vytvorenia priaznivých podmienok na prácu v bode 2), ale so zreteľom na celoštátny záujem, ktorého význam tu netreba bližšie zdôvodňovať...“

Pre získanie komplexnejšieho obrazu o poľsko-slovenských vzťahoch treba uviesť, ako sa vyvíjala oficiálna politika poľskej vlády voči Československu a voči Slovensku. Piłsudski vládol od r. 1926. Roku 1932 sa stal ministrom zahraničných vecí Józef Beck a poľsko-československé styky sa prudko zhoršili. Beck, tak ako Piłsudski, sa nazdával, že ČSR nemá predpoklady na existenciu. A po podpísaní v januári 1934 poľsko-nemeckej deklarácie o neagresii, Praha prestala byť pre Becka vážnejším partnerom. Pritom vzťah Poľska k slo-

venskej otázke bol z jednej strany kľúčom k vzťahom medzi Poľskom a Československom, a z druhej strany medzi Poľskom a Maďarskom.

Minister Beck bol horlivým stúpencom obnovenia historického poľsko-maďarského susedstva, čo sa malo uskutočniť pripojením Slovenska k Maďarsku. Beck si však postupne začal uvedomovať, že to narazí na odpor Slovákov, preto sa objavila myšlienka zabezpečiť Slovákom širokú autonómiu v rámci obnoveného „Uhorska“.

Tak ako sa vyostrovali vzťahy s Prahou, Beck, ktorý sa po smrti Piłsudského r. 1935 stal rozhodujúcim poľským politikom, sa rozhodol venovať ešte väčšiu pozornosť využitiu slovenských autonomistov proti Čechom. V decembri 1936 uvažoval o pláne utvoriť neutrálne Slovensko ako nárazníkový štát pod vplyvom a ochranou Poľska. Tento plán bol úvodom k Beckovej koncepcii politiky „Tretej Európy“ alebo „Medzimoria“.

Pre vypracovanie podrobného plánu akcií na slovenskom území požiadalo varšavské MZV 12. júla 1937 poľské vyslanectvo v Prahe o situačnú správu a predloženie návrhov ďalšieho postupu. Vyslanec Papée odpovedal 6. októbra 1937, podrobne rozobral elementy slovenskej situácie a predložil návrhy na posilnenie poľských vplyvov na Slovensku. Papée uviedol, že napriek nespokojnosti s českou supremáciou, Slováci v podstate vidia oporu v existencii československej štátnosti. Navrhoval rozvinúť rozsiahle činnosti, podporujúce Slovákov v ich úsilí zabrzdiť postupujúcu echizáciu a k silnejšiemu vykryštalizovaniu slovenského národného citenia a ambícií získať samostatnosť. Navrhoval vstúpiť Slovákom ideu premeny Československa vo federáciu Čiech a Slovenska. Papée radil podporovať finančne a organizačne separatistické hnutie slovenskej mládeže... Tvrdil, že cez vyvolanie filopoľských prúdov sa oslabujú prúdy filočeské, takže politická propaganda autonomistov by mala výhodnejšie pole činnosti. Tieto snahy našli realizáciu napr. v založení v r. 1937 vo Varšave Spolku priateľov Slovákov L. Štúra s pobočkami v Krakove, Poznani, Čenstochovej, Katovicích a Tešíne. Spolok vydával bulletin pre poľskú tlač s informáciami o Slovensku, časopis „Ziemia Podhalańska“ mal stálu rubriku o histórii a kultúre Slovenska, no súčasne tento spolok bol v ustavičnom kontakte s poľským MZV a pracoval na zásadách politickej diverzie a podporoval výlučne slovenských autonomistov a protičeské nálady.

Demonstráciou tohto smerovania poľskej politiky voči Slovensku bolo slávnostné dekorovanie Andreja Hlinku, ktorý prišiel spolu s Karolom Sidorom do Krynice 15. augusta 1937, Veľkou stuhou Polonia restituta.

Nadišiel rok 1938. Slovenskí autonomisti sa spoliehali na Poľsko. Karol Sidor bol v septembri 1938 v neustálom kontakte s poľským konzulom v Bratislave a s vyslancom Papée v Prahe. Parlamentný klub poslancov HSLS v Prahe prijal 28. septembra 1938 rozhodnutie uzavrieť s Poľskom dualistickú úniu. Toto rozhodnutie oznámili osobne Tiso a Sidor vyslancom Papée v Prahe, ktorý správu odoslal do Varšavy, ale odpoveď na ňu nedostal. Nie je na tom nič divného, keď 30. septembra bol podpísaný Mníchovský diktát a v ten deň o 23. hod a 40 min. vyslanec Papée doručil čs. vláde ultimátum, v ktorom poľská vláda žiadala odovzdať České Tešíns-

sko do 1. októbra. To sa aj udialo a poľská vláda aj spoločnosť bola tým absorbovaná, takže slovenské veci Varšave nesútili. Skôr naopak, Beck sa bol po 1. októbri vyjadril, že paralelne s obsadzovaním Českého Tešínska očakával obsadenie Slovenska maďarskou armádou.

V priebehu mesiaca októbra bolo na diplomatickom poli živo.

Profesor W. Semkowicz, ktorého poznáme jednak ako veľkého priateľa Slovákov, no dnes už vieme aj o jeho iredentistickej činnosti ako člena krakovskej skupiny akcie za poľské národné uvedomenie slovenských goralov, pripravil a predložil 8. októbra 1938 Ministerstvu zahraničných vecí vo Varšave obšírne m e m o r a n d u m, z ktorého uvedieme podstatné časti.

„...Dnes, hoci máme na svojej strane nielen právo, ale aj silu, a nepotrebujeme v tejto záležitosti prihliaďať k rozhodnutiu alebo stanovisku nikoho, vstupuje do hry moment iný, veľmi dôležitý, moment politického charakteru, veľmi delikátny. Dnes naša akcia na území Spiša a Oravy nie je už namierená proti Čechom, ale proti Slovákom: proti národu, na ktorého priateľstve nám musí veľmi záležať... Vedľa emocionálneho momentu zohráva tu nepochybne úlohu tá okolnosť, že práve na Spiši a Orave medzi poľskými goralmi hlinkovská strana mala veľmi silnú oporu a mnohých i horlivých prívržencov. Opätovné siahnutie na ďalšie pohraničné územie vyvolá medzi Slováckmi nepochybne veľké rozhorčenie. Na to musíme byť pripravení, akokoľvek tento ohľad nesmie zväzť pri rozhodovaní o započatí revindikačnej akcie, a zodpovedným spôsobom urobené dohody a dohovory so Slováckmi môže otupiť v značnej miere ostrie tohto rozhorčenia.“

Pri hodnotení jednotlivých úsekov našich južných hraníc, t.j. Kysúc, Oravy a Spiša budeme sa usilovať brať zreteľ na všetky možné momenty, ktoré odovodňujú naše práva na tieto územia, pričom predvídame možné jednanie a potrebné ústupky, uvedieme pre každé z týchto území program maximálny a minimálny, od ktorého ustúpiť by už bolo na škodu našich práv a životných záujmov.

K y s u c e. Naše maximálne požiadavky zahrňujú celý čadčiansky okres, ktorý je spojený etnicky, geograficky a historicky s Tešínskym Sliezskom a predstavuje jeho predĺženie. Ako minimum... územie vo východnej časti bez mesta Čadca...

O r a v a. Sú to obce: Rabčice, Rabča, Oravská Polhora, Sihelné, Veselé, Mútne, Novot', Klín Zakamenný, Herdutka a Bendikov... Hladovka a Suchá Hora... Osady západnej časti Herdutky, Novot' a Mútne majú svoje hlavné hospodárske centrum v slovenskom mestečku Námestovo, ktoré by preto malo byť zahrnuté do maximálneho rozsahu našich požiadaviek... Okrem toho niekoľko slovenských obcí: Breza, Jasenica, Klín Námestovský, spolu niekoľko tisíc duší. A v časti východnej malá slovenská dedina Vitanová... Ako minimum len uvedené poľské obce.

S p i š. Nepochybne najcennejšou časťou poľských pohraničných území za Karpatami je úsek spišský, na ktorý sa vzťahuje najviac argumentov, ktoré odovodňujú naše práva, lebo nielen etnické, ale taktiež geografické a historické. Preto tam sme najbolestnejšie pocítili krivdu, spôsobenú rozhodnutím Lígy národov, ktoré nás pozbavilo perly Tatier – nezabudnuteľnej Spišskej Javoriny.

...Naše požiadavky na Spiši, od ktorých nemožno ustúpiť, zahrňujú celú uzavretú oblasť poľského osídlenia, do ktorej však musí byť zahrnuté aj nemecko-poľské mesto Kežmarok, ako hospodárske centrum Spiša, a susedná, taktiež čiastočne

Nová kniha

Proti Poľsku.

Odras ťaženia roku 1939 v denníkoch a kronikách slovenskej armády. (Zost. Martin Lacko). Bratislava : Ústav pamäti národa, 2007.

Jednou z najvýraznejších udalostí na prahu obdobia neslobody bola účasť Slovenska vo vojne proti Poľsku. Do protipoľského ťaženia v septembri 1939 zmobilizovala ľudácka vláda viac než 50 tisíc mužov. Priamych bojov sa však Slováci zúčastnili len ojedinele, v prvý septembrový týždeň.

Slovenská republika sa tak stala jediným spojencom Nemecka v protipoľskej vojne, čím svojou mierou prispela k začiatku druhej svetovej vojny a súčasne sa skompromitovala v očiach demokratických veľmocí. Na druhej strane bola účasť Slovenska vo vojne i reakciou na predchádzajúcu expanzívnu politiku Poľska, ktoré sa v roku 1938 snažilo o anexiu časti Slovenska a vytvorenie spoločnej hranice s hortyovským Maďarskom. Marxistická propaganda takisto zamlčovala fakt, že intervenčné slovenské jednotky boli vo viacerých ukrajinských, rusínskych i bývalých slovenských obciach pohraničia ich obyvateľstvom srdečne vítané.

Rozpornosť i tragickosť tejto doby zachytávajú autentické dokumenty.

V prvom rade osem denníkov (vrátane veliteľstva slovenskej poľnej armády Bernolák) a ďalších sedem kroník útvarov, resp. príslušníkov armády, ktoré sa zachovali vo Vojenskom historickom archíve Bratislava.

Kniha má 255 strán v mäkkej väzbe formátu B5 a farebnú obálku. Dobové dokumenty doplnia zoznam 24 slovenských obetí ako aj krátka biografická informácia o padlých, zoznam krycích názvov jednotiek, miestny a men-

ný register, ako aj mapka s približným ohraničením územia, kam armáda vstúpila.

Knihu možno objednať na adrese: redakcia@upn.gov.sk

nemecká Lubic. Táto hranica by viedla od štítu Čuprina v hlavnom najvyššom chrbte Tatier, pozdĺž toho chrbta až na Ladový, odtiaľ Lomnický štít, z ktorého by zostupovala do Popradskej doliny, ponechávajúc na slovenskej strane Smokovce a Tatranskú Lomnicu (zahrňujúc naproti tomu celú Javorinu spolu s Kežmarským kotlom aj celé Belianske Tatry), ďalej by zahrňovala mesto Kežmarok a Lubicu, odtiaľ by bežala ďalej smerom severovýchodným na chrbát Braniska (Levočské hory) obidúc slovenské Ruskinovce a ďalej po Branisku, ako rozvodím Popradu, až po poľskú hranicu v prelome Popradu. Na tomto území by sa ocitlo isté množstvo kežmarských Nemcov, prevažne katolíkov, istý počet lemkovalských osád v kolene Popradu i dve slovenské obce Plaveč a Plavnica, ktoré sa nachádzajú v tom kolene.

Minimálne ústupky by boli vzdať sa Kežmarku a Lubicu, pod podmienkou, že centrum hospodárskeho života by sa prenieslo do Spišskej Belej.“

Prof. Semkowicz sa nevdojak priznal k svojej iredentistickej činnosti, keď na jednom mieste svojho memoranda uviedol: „Poľské obyvateľstvo spomínaných obcí, hoci vo svojej väčšine bez národného uvedomenia, je jednako zásluhou akcie riadenej z poľskej Oravy, ako aj niekoľkými statočnými jednotlivcami, vyvíjajúcimi činnosť na mieste, dostatočne pripravené na pripojenie...“

Slovenská autonómna vláda vyslala Karola Sidora do Varšavy, kde

19. a 20. októbra 1938 rokoval s ministrom Beckom aj s viceministrom zahraničných vecí grófom Janom Szembekom a jeho spolupracovníkmi. Počas týchto rokovaní predložili poľskí hostitelia aj mapu, okolo ktorej sa viedol rozhovor o poľských územných požiadavkách voči Slovensku. Podľa Szembekovho záznamu (Comte Jean Szembek: Journal 1933-1939, Plon, Paris 1952, str. 359-362) Sidor mal prehlásiť, že „Slováci nám (t.j. Poliakov) dôverovali, no my im chceme vytrhnúť kus živého mäsa. Slovenská vláda nás žiada odložiť rokovania o týchto požiadavkách“. Z poľskej strany sa usilovali presvedčiť Sidora, že ide o bezvýznamné úpravy hraníc, ktoré sú väčšinou neobývané. Pritom išlo skutočne aj o neobývané perly slovenskej prírody vo Vysokých Tatrách a Pieninách!!! Poliáci pritom naliehali na Sidora, aby Slováci zintenzívnili svoje úsilie o získanie úplnej nezávislosti od Prahy a sľubovali pomáhať Slovákom pri rokovaniach s Maďarmi.

Sidor sa po návrate do Bratislavy usiloval uspokojovať slovenskú verejnosť a uverejnil napr. v Slováku článok „O aké poľsko-maďarské hranice ide?“, v ktorom uviedol: „Hoci nemôžeme predbehnáť udalostiam a dopúšťať sa indiskrétnosti, jednako však správy, akoby Poliakov išlo o spoločnú hranicu poľsko-maďarskú cez Slovensko, vyhlasujeme, že tieto správy sú úplne falošné. Poliáci nechcú ani jednu slovenskú dušu, ani územie.“

Čs. vláda vymenovala v polovici

októbra delegáciu, ktorá rokovala s Poliakmi o ich územných požiadavkách. Z poverenia poľskej vlády rokovania viedol vyslanec Kazimierz Papée. Na schôdzke 18. októbra Papée požiadol o odstúpenie železničnej trate od Zwardoňa, potom Jablunkovského priesmyku a Javoriny. Dňa 22. októbra predložil ďalšie požiadavky, týkajúce sa Vysokých Tatier. Keďže išlo o slovensko-poľskú hranicu, nový zahraničný minister ČSR Fr. Chvalkovský rozhodol preniesť právo viesť rokovania s Poľskom na novoutvorenú autonómnu slovenskú vládu.

25. októbra poľský vicekonzul v Bratislave W. Krzyżanowski predložil slovenskej vláde poľské požiadavky. Avšak úplný zoznam poľských požiadaviek obsahovala až inštrukcia poľského MZV, ktoré obdržalo poľské vyslanectvo v Prahe i konzulát v Bratislave 31. októbra 1938 a na druhý deň s dátumom 1. novembra vyslanec Papée predložil oficiálnu nótu ministrovi Chvalkovskému, ktorá obsahovala podrobné poľské požiadavky na celkovú zmenu hraníc. Na slovenskom úseku sa požiadavky vzťahovali na územia v oblasti Čadce, Oravy, Vysokých Tatier, Spiša, Pienin, Žegiestova-Piwnickej, Luptovej-Cisnej. V nóte sa ustanovilo, že zmiešaná komisia na delimitáciu hraníc začnú pracovať okamžite po výmene nôt a ukončia prácu na českom úseku do 15.XI. a na slovenskom úseku do 30.XI. 1938.

Zverejnenie poľských požiadaviek vyvolalo medzi obyvateľstvom Slo-

venska skutočný šok, lebo nič také od Poliakov nečakalo. Časove sa to zbehlo s Viedenskou arbitrážou, ktorou boli 2. novembra odtrhnuté od Slovenska veľké južné oblasti so státisícami obyvateľov nielen maďarskej, ale aj slovenskej národnosti s mnohými mestami so slovenskou väčšinou až po Košice vrátane.

Slovenská autonómna vláda 8. novembra menovala do slovensko-poľskej delimitačnej komisie Dr. Františka Hrušovského ako predsedu a členov Dr. Ivana Krnu, Ing. Jána Slávika, mjr. Gen. štábu Štefana Jurecha, Pavla Čarnogurského, Antona Granatiera a Milana Poláka.

Slovenská autonómna vláda nemala inú možnosť, ako ustúpiť nátlaku poľskej vlády. Spojenci nás hodili cez palubu a susedia sa na nás vrhli ako stádo kobyliiek. Winston Churchill vo svojich Pamätiach hovorí, že okrem nemeckých supov sa Maďari a Poliáci vrhli na Československo ako dravé šelmy...

Odpor slovenského obyvateľstva voči poľským nárokom bol okamžitý a spontánny, vôbec ho nebolo potrebné nejakým vyvolávať, skôr tlmiť. Dr. Hrušovský si viedol súkromný denník od 8. do 27. novembra 1938, v ktorom živo zachytáva atmosféru, fakty, postoje, ale aj citové reakcie slovenských občanov, ktorí sa ocitli na území, ktoré si nárokovala poľská vláda. Na všetkých úsekoch – na Kysuciach, Orave, v Tatranskej Javorine, Pieninách zúfali ľudia protestovali a všade hrozili fyzickým napadnutím poľských členov

delimitačnej komisie. „To, čo sme tam (na Kysuciach) videli a počuli, otriaslo celou našou bytosťou, lebo ešte nikdy sme nemali príležitosť vidieť zúfať a plakať ľudí pre svoju prítulnosť a oddanosť k svojmu slovenskému rodu.“ (Fr. Hrušovský)

Na Orave 24. novembra v Oravskom Podzámku muselo čs. vojsko brániť poľskú delegáciu idúcu autobusom pred rozbušeným ľudom. Ľudia rozbili všetky okno bloky poľského autobusu, dvoch členov zranili, celú cestu zabarikádovovali vozmi, skalami...

Dňa 27. novembra pri obsadzovaní oblasti Javoriny nechceli sa poľskí vojaci zastaviť na demarkačnej čiare na Príslope nad Ždiarom, čs. vojaci preto spustili paľbu a zastrelili poľského majora Regu a jedného kaprála.

V Pieninách na pravom brehu Dunajca obsadili Poliáci slovenskú obec Lesnica, ktorej obyvatelia odišli aj s kostolnými zástavami na slovenské územie a vrátili sa až na pohovárane slovenských činiteľov. Poliáci okamžite vyhnali slovenského farára a dosadili poľského. No kostol sa ozýval miesto modlitbami plačom...

Posledný akt tejto slovensko-poľskej tragédie nastal 1. septembra 1939 prepadnutím Poľska hitlerovským Nemeckom a účasťou slovenskej armády na tomto ťažení. Výsledkom bolo obnovenie slovensko-poľskej hranice podľa stavu z roku 1918, to znamená prinavrátenie poľských záberov z r. 1920 aj 1938.

MATEJ ANDRÁŠ

Jozef Maximilián Petzval

Niekoľko motívov viac úspech, iného neúspech. Svetoznámy vedec Jozef Maximilián Petzval patril k tým druhým, veď kto by dnes uveril, že na gymnáziu mal najväčšie problémy s matematikou a hrozilo mu, že bude kvôli nej musieť zanechať štúdium. Cez prázdniny, keď sa pripravoval na opravné skúšky, sa mu dostala do rúk Hauserova učebnica Analytische Abhandlung über die Elemente der Mathematika (Analytická rozprava o základoch matematiky) a všetko sa zmenilo. Petzvala matematika zaujala natoľko, že sa naučil oveľa viac ako bolo treba a učiteľov po prázdninách prekvapil jeho matematický talent.

Vráťme sa však o niekoľko rokov späť, keď sa Jozef Maximilián Petzval narodil. Bolo to 6. januára 1807 v Spišskej Belej a je zaujímavé, že rodine v rovnaký januárový deň prišli na svet aj jeho dvaja bratia, preto ich zvykli volať traja králi. Petzalov otec pochádzal z Moravy, bol učiteľom a mal výbušnú povahu. Po incidente v kostole musela rodina opustiť Spišskú Belú a usadila sa v Levoči, kde chlapci chodili do gymnázia. Jozef Maximilián pokračoval v štúdiu na Kráľovskej akadémii v Košiciach a od roku 1826 do roku 1828 na Inžinierskom inštitúte v Pešti, kde získal inžiniersky

OSOBNOSTI KULTÚRNYCH DEJÍN SLOVENSKA

Ako mladý inžinier v Budapešti mal som dočinenia s takým nevyspytateľným živlom, akým bola voda pri katastrofálnych záplavách Dunaja. Vo svojej bezohľadnej tvrdohlavosti nerešpektovala nijaké autority. Neskôr ako univerzitný profesor vo Viedni som

sa často zaoberal optickými prístrojmi, ktorých veľké číre oči sa plne podriaďovali vôli ľudí. Ich osud je celkom v rukách ľudí, na ktorých nemo s dôverou hľadieť svojimi veľkými čírymi očami a nič nehovorím.

Jozef Maximilián Petzval

Poctený svetovými univerzitami

Drevená skladacia fotokamera a fotoobjektív

diplom a doktorát. Sedem rokov tam pracoval v službách mesta a preslá-

Kahlenbergu, aby mal čo najlepšie podmienky pre svoje športové aktivity a prácu a s elánom sa pustil do realizovania svojich smelých plánov. Mal tam aj dielňu, v ktorej vyrobil originálny klavír a neskôr brúsil kvalitné šošovky. Na univerzite musel rešpektovať pri výučbe študijný poriadok, ktorý obsahoval aj presný rozsah učiva. Jeho prednášky boli napriek tomu originálne a študenti na ne radi chodili. Po roku

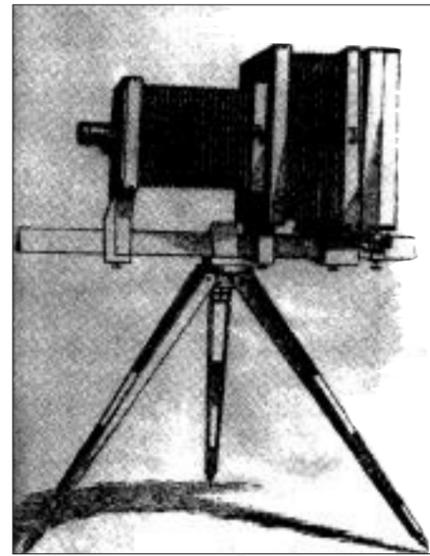
1848, keď sa strohé predpisy v školách zmenili, mohol pri prednáškach uplatniť vo väčšom rozsahu svoje vedomosti a študentom priblížiť nové informácie. Vybral dvojdielnu prácu o integrácii lineárnych rovníc s konštantnými a premennými koeficientmi.

Po priechode na miesto profesora matematiky, mechaniky a geometrie a o tri roky ho vymenovali za riadneho profesora. O dva roky neskôr vyhral konkurz na miesto profesora matematiky vo Viedni a tam sa usadil natrvalo. Pri pohľade na jeho pobyt v Pešti nemôžeme zabudnúť ani na športové aktivity, ktorým sa tam venoval. Bol vychýreným jazdcom a jedným z najlepších šermiarov v meste.

Svojím záľubám, telesnej práci, ale najmä vedeckej a pedagogickej činnosti sa venoval i na novom pôsobisku. Vo Viedni si prenajal opustený kláštor na

skutočný rozvoj fotografie. Vynálezca mal však smolu na uplatnenie svojej práce, aj keď mala svetový význam. Odovzdal ju na realizáciu známemu viedenskému optikovi F. Voigtländerovi, ktorý začal objektívy vyrábať a dobre na tom zarobil, no Petzval z toho nemal zaslúžený zisk. S optikom nemal uzatvorenú žiadnu zmluvu a za svoje výpočty dostal od neho iba dvetisíc zlatých.

V roku 1857 predložil vedec cisár-

Petzvalova fotokamera s krajinárskym objektívom

skej akadémii vied prepočítaný krajinársky objektív, ktorý sa zakladal na rovnakom princípe ako pôvodný. Tento objektív, ktorý nazval Petzval dialytom bol trikrát svetlejší ako krajinárska šošovka. Poučený zlými skúsenosťami si dialyt dal patentovať a uzatvoril zmluvu s optikom C. Dietzelerom. Čoskoro sa ohlásil F. Voigtländer, ktorý tvrdil, že on získal výpočty od Petzvala aj na tento objektív. Bol si istý víťazstvom v spore, pretože bol silnou konkurenciou Dietzelerovi, ktorého výrobná postupne upadala a nakoniec skrachovala.

Najväčším Petzvalovým prínosom je matematický výpočet korekcie optických sústav. Chybou bolo, že svoje odborné práce včas nepublikoval. Napríklad jeden z výpočtov, ktoré Petzval poznal už v štyridsiatich rokoch, uverejnil J. Seidl v časopise Astronomische Nachrichten (Astronomické správy) roku 1856. Jeden zo Seidlových súčtov sa nazýva Petzvalova suma. Okrem objektívov Petzval počítal aj optiku Galileiho ďalekohľadu a optiku mikroskopov. Zostrojil objektív na premietanie, vypracoval i projekt osvetľovacieho zariadenia pre lode na Dunaji, skonštruoval prenosný reflektor.

Aj keď z komerčnej stránky Jozef Maximilián Petzval nebol veľmi docenený, zadosťučinením preňho boli vyznamenania a pocty, ktorých sa dožil. V roku 1849 sa stal riadnym členom Viedenskej akadémie vied, roku 1873 ho prijali za člena Uhorskej akadémie vied a roku 1881 ho Jednota českých matematikov zvolila za svojho člena. Bol vyznamenaný i radom Františka Jozefa. Po vyfotografovaní odvrátenej strany Mesiaca jeden kráter v blízkosti južného pólu nazvali jeho menom.

V roku 1877 odišiel do dôchodku a žil v opatere sluhu a manželky až do svojej smrti. Zomrel 17. septembra 1891 vo Viedni, kde je aj pochovaný.

JOZEF LEIKERT

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. – Šéfredaktor: Teodor Krížka. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@sposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Náše najmladšie kúpeľné mestečko sa nazýva Veľký Meder. Zatiaľ profituje viac z úrodnej okolitej černoze, ako z kúpeľníctva, no snaží sa. Vybudovalo sústavu detských športových i rekreačných bazénov, kde nachádzajú zdravie pacienti i športovci a upevňujú si zdravie aj ľudia túžiaci po radosť z života. Prichýlili aj nešťastné rodiny z južnej Slávie. A tak sa tu rozpráva maďarsky, chorvátsky i slovensky. Mestečko je zatiaľ takmer bez honosnejšieho námestia. Aj múzeum starého života je skromné, ale zaujímavé. Podľa jeho exponátov tu ešte začiatkom toto storočia boli divé močiare, lány trste a šašiny, zver si tu žila na divoko. Ešte aj medzi vojny tu na okolí iba tretinu pôdy orali. Pováčšie pásli šedý stepný dobytok s veľkými rohmi, určený skôr na ľahanie a mäso ako na podoj. Pastierov sviň by si tu bol postrelal ešte i po druhej svetovej. Ľudia pili vodu z vahadlových studní, dostávali exotickú chorobu maláriu i národnú chorobu tuberkulózu. Kto tu vedel žiť, žil tu rád, ale s nadšením tu žili hádam iba deti, ktoré ešte nevedeli, čo ich v živote čaká. Občania prežili aj roky vojnovnej biedy, aj psotu po vojnovú, keď poriadali (na najúrodnejšej nive Slovenska) hladové pochody, ale po druhej svetovej aj roky vysokých úrod, za ktoré dostávali vojnové vyznamenania. Postavili si domy a v tomto akomsi ovzduší boja za svoje blahobytné prežitie (ako by som im ho mohol vyčítať?) akosi pozabudli na to, že Csallaköz (klamlivý močiar) a kúpeľné mestečko (čo sa podľa toho nazývalo donedávna), bolo počas prvej svetovej vojny jedným z najstrašnejších táborov smrti. Možno z akejsi občianskej hanby (ale veď kto by mohol ten čin pripisovať miestnemu obyvateľstvu?) sa práve v tomto období blahobytného života Čalova takmer vytratili posledné pamätníčky a staré tuje ovisli nad medzihrobné chodníčky medzi mohylami 6000 zajatcov. Takže ich nenachádzajú ani dnešní južní Slovania, ktorí našli útočisko v nevyužitých rekreačných zariadeniach. Ale menujú sa práve tak, ako tí dávni mŕtvi.

Nápis na chodníku

Ako som tak raz kráčal zo železničnej stanice, upútal ma nápis na chodníku. A keďže Žitný ostrov nie je bohvieako popísaný historickými nápismi, pristavil som sa pri ňom. Rád by som Vám porozprával príbeh tohto nápisu, ktorý ma priviedol na miesto smrti šiestich tisícov zajatcov. Ten nápis znel:

ÉPÜLT 1916
MÉLTÓSÁGOS
WALNER FERENC
EZREDES
RENDELETÉRE
SZERBHADI FOGLYOK
ÁLTAL.

Áno, na rozkaz Jeho Blahorodia Wallnera Ferenca, plukovníka, postavili zajatecký tábor roku 1916 srbskí vojenský zajatci. Nápis pohltila dlažba cesty a novší chodník. Všetko sa obnovuje. Ľudstvo už zabúda na patologické činy, ktoré sa stali len nedávno. Veď má dosť novších, ktoré ako príznak ešte visia nad kultúrnou Európou.

Áno, skoro sme zabudli na NAGY MEGYER, močiar smrti pri Dunaji. Akosi priskoro zarástli hroby stoosemdesiatich Jovanovičovcov. Skoro sa vyvrátili pravoslávne križe pätnásťročných chlapcov Živana a Živka Popovičovcov z Takova, Vladimíra Kujaciča, Novu Špaleviča a osemdesiatročných starcov Kikoju Josipoviča, Marinka Tešoviča či Luka Čaviča z Čiernej Hory a ďalších asi šesťtisíc bezmenných. Keby dnes vstali z mŕtvych, asi by sa nevedeli vynačudovať,

čo sa to robí s ich potomkami, ktorí bojujú jeden proti druhému. Chorváti nenávidia Srbov a spolu nenávidia Bosniakov, najmä ak vyzývajú Alaha a nie Výkupiteľa. A pritom práve Kristus bol symbolom tisícov ukrižovaných prorokov, ktorí hlásali rovnosť ľudí a lásku k blížnemu. Dvojtisícročný pochod k humanizmu – a ľudstvo sa ešte ocitá v bludnom kruhu. Ešte stále sme rozhrzené enkláva cicavcovitých. Mnohí z obyvateľov útluku vo Veľkom Mederi si pod srbským cintorínom zrejme myslia na svojich súčasných nepriateľov. A v tom je tragédia myslenia. Aj preto potrebujeme zajatecký cintorín vo Veľkom Mederi, aby nám pripomínal ľudskosť. Veď bol svojim spôsobom predobrazom (vzorom) hrozných koncentrákov počas druhej svetovej vojny. A koncentráky strašia ľudstvo aj dnes. Nezabúdajme!

Svedectvo

Dušana Obradoviča

Dušan Obradovič, srbský kňaz z Vojvodiny, ktorý ako poľný kurát navštevoval v rokoch 1914-1916 srbské a ruské zajatecké tábory vo Veľkom Mederi, Nezideri, Boldog-Asszonyi, Dunajskej Strede, Šamoríne a Ostrihome, uvádza, že tu bolo vtedy vyše sedemdesiat tisíc zajatcov.

Prvý tábor, ktorý navštívil bol Veľ-

JOZEF DUNAJOVEC

Memento Vianoc pri Dunaji

Csallaköz – Močiar smrti

ký Meder, veďľa železničnej stanice. Do tábora, kde už bolo asi tritisíc zajatcov, nesmel vstúpiť, lebo tam bola karanténa. Ako píše, bol to veľký a pustý komplex zeme, vókol močiare. Vnútri blato a špina, ohradené ostnatým drôtom. V tábore nebolo ešte ani jedného baraka, ani jednej dosky a lavice. Nemali ani slamy, vôbec ničoho, len samé blato a vodu pod sebou. Vystavení boli všetkému nepohodliu, dažďu, vetru a zime. Odev a obuv mali roztrhanú alebo úplne zodratú. Čo bolo na nich lepšieho a cennejšieho, to z nich už väzňatelia postrhávali a poberali ...

Zajatci, ktorí prišli zmučení, museli v tábore žiť pod holým nebom na jesennom daždi. Dotiaľ, kým nepostavili baraky, robili si v zemi diery a žili v nich. Keď baraky postavili, bola už zima a dovtedy pomrel veľký počet zajatcov.

Koncom októbra r. 1914 tam začal zúriť škvrnitý týfus. Po krátkom čase sa epidémia rozšírila. Denne tu umieralo i sto ľudí. Mŕtvych hádzali do vozíkov a tak odvážali na cintorín do hromadných hrobov. Neskôr v lágri pomimo drevených ubikácií (neskôr tu začala činnosť známa veľkovýkrmňa ošipaných) vybudovali kuchyne, nemocnicu, kúpele, väznicu, šibenicu a tiež školu.

V kuchyni sa varievalo takto: Do tisíc litrov vody dávali len niekoľko kíl nejakej mletej trávy, cukrovej alebo žltej repy. Podľa zajateckých predpisov mali dostávať po štvrt kila chleba na deň. Táborový komandant a jeho spolupracovníci zmenšovali tieto dávky, aby mohli s nimi obchodovať. V najlepšom prípade dostal internovaný kilo chleba na týždeň, a to miešaného s pomletými kukuričnými šúľkami. Niet sa čo čudovať, že mreli vo veľkom. Ľudia sa už ani nepodobali živým ľudským bytostiam. Zväčša to bývali mohutní horali spod Zlatibore a Rudníka, či Koma. Schudli až na 30 kíl. Boli to iba vyschnuté kostry nerozpadnuté v priezračnej koži. Podľa očitých svedkov hltali aj vňať trávy, ktorú našli neďaleko oplotenia.

V kolobehu, ktorý trval štyri roky, sa nemocnica rýchlo plnila a rýchlo prázdnila. Vyprázdňoval ju cintorín.

A škola? Ľudský cynizmus nemohol lepšie triumfovať ako založením tejto školy, do ktorej raz alebo dva razy týždenne naháňala patrôla po barakoch nešťastných mladíkov, či mužov, ktorí sa skôr podobali tieňom ako ľuďom. V tejto škole mrzli, padali a umierali. Koľko bolo tých nešťastníkov, ktorých, keď už nemohli poriadne povedať sto slov vo svojej materinskej reči, nútili odriekať dlhé pasáže v nemčine alebo v maďarčine. Hrozná príšera hladu udúšala každý pohyb mysle. Ale „škola“ musela existovať. Bolo treba rozmnožiť rady vyvoleného národa. Po dlhé desiatky predvojnových rokov „kultúrni“ dobyvatelia zanechali celé župy okupovanej Bosny a Hercegoviny bez jedinej školy. Ale obyvatelia týchto krajov v koncentračnom tábore museli mať počas vojny vlastnú (odnárodňovaciu) školu. Ak nemohla s úspechom pracovať táborová škola, úspešne pracovali táborové väznice i kati pri šibenici. Vešali zmučených ľudí, snímali ich v bezvedomí a zasa ich vešali po niekoľko ráz obrátených dolu hlavou. Do väznice vrhali ľudí aj vtedy, keď zima stúpala na vyše dvadsať stupňov, na betón studený ako

Kapitán, nadmieru pyšný na svoj šľachtický pôvod, raporty vážňov počúval obrátený chrbtom. Všetko, čo bolo v lágri, bolo mu pod úrovňou najnižších tvorov. Aj sám vedel byť „čiernym“ a to nielen najhnusnejšími a najšpinavejšími nadávkami, ale aj bitkou. Šablou zbil každého, kto sa mu sprotivil.

Obyvatelia lágrov nikdy v živote nevideli väčšie zviera v ľudskej podobe ako bol Čierny. Tučný, neohrabaný, naježený a chlpatý ako diviak s vyštenými očami, rozplasnúť nosom a širokými nozdrami, s hrubými perami a ušami, pološedivý, v stredných rokoch. Neraz napitý a rozdrážený šíalenstvom robil nepochopiteľné zverstvá, bil, šliapal, hrdúsil, mäsiaril. V čase, keď sa cukrová repa nakladal a na stanici a našiel u daktorého zajatca repu, bil ho repou po hlave dotiaľ, kým nepraskla hlava alebo repa. Aj po mŕtvolách tých, ktorí cez noc umreli v barakoch, ráno šliapal vo svojom besnení a klial do „stomilionov vagónov svinských srbských bohov“.

Obdivuhodné bolo, s akou ľudskou a národnou hrdosťou toto „peklo“ znášali prostí srbskí a čiernohorskí ľudia. I keď denne nosievali do cintorína po sto i viac táborových spolupriateľov, predsa im zostávala viera vo víťazstvo.

ľad, do cieľ úzkych ako hrob, bez prestieradla a prikrývky. Rozpadali sa nohy a prsty na rukách nešťastných väzňov. Z nich sa už najmä v zimnom období nik živý do lágrov nevrátil.

Strašné kúpele

Osobitnú „pozornosť“ venovali hygieny. V zime od včasného rána, aj vtedy keď suché drevené dosky praskali od mrazu, museli byť obloky baraku otvorené. Tisíce kostier sa triaslo vo svojich tenkých roztrhaných handrách a predsa nikto nesmel ani pomyslieť zahaliť sa do jedinej deky, ktorou sa mohol iba prikryť. Aj v najtuhšej zime ešte za vstania hnali zajatcov na kúpanie. Po snehu a ľade klopkali v drevakoch v onuciach a handrách, iba bosí. Tak sa vliekol dlhý sprievod ku kúpeľom. Mnohí z nich padali a zostávali v snehu, aby nikdy viac nevstali. A tých, ktorí odpadávali, dozorcovia bili do posledného dychu. Keď stovky nahých ľudských kostier prichádzali do kúpeľa, ľakali sa jeden druhého ako príšery. Nemocnica sa plnila, takže museli pre zjednodušenie vybudovať úzkokolažnú trať, ktorá spájala tábor s cintorínom. Spoluväzni odnášali a zhadzovali zmučené kostry do vopred vykopaných jám. Keď nebolo veľké sucho alebo veľký mráz, jamy boli plné vody. Umierali po desiatkach denne. Podľa lágrového zápisu zomrelo 9. januára 1915 – 89 zajatcov, o deň neskôr 53, o dva dni 107. Za dva mesiace od 20. decembra 1914 do 20. februára 1915 tu pochovali 2900 obetí.

A predsa bolo niečo hroznejšie ako hlad, ako smrť, ba i ako šibenica. Bol to „Čierny“. Tak pomenovali väzni jedného z veliteľov „örmestera Istvára“, čierneho maďarského cigána, ktorý bol najhorlivejším vykonávateľom pokynov hlavného komandanta tábora plukovníka Wallnera, Nemca a jeho pomocníka von Benedikta, maďarského šľachtica. Oni traja boli zosobnením všetkého zla v tomto lágri. „Fajnový“ plukovník sa zjavoval na inšpekciách vždy starostlivo vyholený a s cynickým úsmevom.

len hroby, (len staré tuje a malá kaplnka), nech nám symbolizujú strašnú vojnu, odohrávajúc sa dnes v & bosne. Aké strašné memento sa nám vyjaví, keďže sa v tomto kúpeľnom mestečku odrazu zišli dve generácie – jedna mŕtva, ale živá v spomienkach a hrôzach a druhá živá, ktorá tu našla útluk pred strašnou vojnou Slovanov. Aké ohyzdné sa nám musia zdať idey, ktoré tieto bratovražedné boje rozpútať. Ale je tu aj odkaz celej súčasnej Európe, ktorá sa akosi nechce zjednotiť na humanizme. Odkaz Európe, kde z 15 tisíc známych vojen v ľudstve bola takmer polovica. Odkaz Európe zmietanej svármi a rozhrzenej ešte aj samotnou myšlienkou hospodárskej a politickej i občianskej integrácie. Odkaz Európe, kde treba bojovať ešte i o zjednotenie so zjednotiteľmi.

Okolo Dunaj nie sú len srbské cintoríny. V Dunajskej Strede a Šamoríne bolo v lágroch asi 40 000 ruských zajatcov. Najväčším pohrebiskom juhoslovanských zajatcov po Csallaköze je cintorín v Komárne.

Tak dopadla pomsta na slobodochtivých slovanských národov. Pomsta za Sarajevo, za následníka trónu Ferdinanda. Naša generácia už rozpoznáva príčiny vojen: prvej, druhej, všetkých. Všetky rovnako i dnes sa končia takýmito príkladmi nepochopiteľného ľudského kanibalizmu. A všetky sa učia jedna od druhej. Všetky páchnu buď napoleonovskou dobyvačnosťou, prušiacou premenou ľudí na strojových katov, alebo fašizmom, o ktorom povedal Charles Chaplin, že ním je tehotný každý národ.

Zub času zarovná hroby s ornou pôdou. Odrazu je tak veľa hrobov, že je ekonomickejšie siať na nich pšenicu a melóny a stavať veľkovýkrmne. A vždy si ľudstvo myslí, že je to naposledy. Začne znovu stavať, umravňuje sa. A vo svojom lone vychová nové príšery...

Neviem, ako sa mohlo stať, že obyvatelia mestečka s takým ľahkým srdcom zniesli z povrchu zemského takú krutú pamiatku, že dovolili schrumať ľudskej chamtivosti stovky pomníkov a zneuctiť miesto pasúcimi sa kozami a šantiacimi psíkmi, že tu zriadili park bez pocitu zodpovednosti za zachovanie úcty k tragicky zosnulým obetiam prvej svetovej vojny aspoň jedinkým pomníkom obetiam ... Nevieť si to vysvetliť. Alebo ich hádam veľmi nepýtalo spojenie s obeťami, ktorí boli vtedy nepriateľmi? Hádam sa ich to netýkalo, lebo bojovali na inej strane veľkej jatky národov? Týkalo sa to a týka sa to nás, ľudstva. Veď neboli len koncentračné tábory Dachau, Treblinka, Terezín.

Bol ja Nagy Megyer. A bol oveľa skôr, ako vyššie spomenuté. Kiež by si to boli lepšie uvedomili národy Európy. Možno by nebolo tých táborov smrti počas druhej svetovej vojny alebo aj tých dnešných. Nikto nesmie byť zabudnutý lebo ak ľudstvo zabudne na svoje čierne škvrny, ľahko sa stane, že príde generácia, ktorá sa opäť poškrvni.

Odkaz dnešku

Kosti južných Slovanov, (ktorých v Csallaköze nazývali jednotne Srbmi) hoci z nich už takmer nič nezostalo ani

Kresba: Marián Velba